

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET

NATAŠA MILJANIĆ

PORODICA I MEDIJI KAO FAKTORI RIZIKA ZA POJAVU
VRŠNJAČKOG NASILJA U OSNOVNOJ ŠKOLI

MASTER RAD

NIKŠIĆ, 2024.

UNIVERZITET CRNE GORE
FILOZOFSKI FAKULTET
STUDIJSKI PROGRAM: PEDAGOGIJA

**PORODICA I MEDIJI KAO FAKTORI RIZIKA ZA POJAVU
VRŠNJAČKOG NASILJA U OSNOVNOJ ŠKOLI**

MASTER RAD

Mentorka:

Doc. dr Milica Jelić

Studentkinja:

Nataša Miljanić, 8/22

Nikšić, 2024.

PODACI I INFORMACIJE O MAGISTRANTKINJI

Ime i prezime: Nataša Miljanić

Datum i mjesto rođenja: 13. 4. 2000. godine, Nikšić

Naziv završenog dvogodišnjeg master studijskog programa: Pedagogija

Godina diplomiranja: 2022.

PODACI O MASTER RADU

Naslov rada: *Porodica i mediji kao faktori rizika za pojavu vršnjačkog nasilja u osnovnoj školi.*

Datum prijave master rada: 7. 5. 2024.

Datum sjednice Vijeća univerzitetske jedinice na kojoj je prihvaćena tema: 19. 10. 2024.

Komisija za ocjenu teme magistranta:

1. Doc. dr Milica Jelić, Filozofski fakultet Nikšić, mentorka
2. Dr Saša Milić, Filozofski fakultet Nikšić, član
3. Doc. dr Jovana Marojević, Filozofski fakultet Nikšić, članica

Mentorka na izradi master rada: Doc. dr Milica Jelić

Komisija za ocjenu master rada: doc. dr Milica Jelić, dr Saša Milić i doc. dr Jovana Marojević

Komisija za odbranu master rada: doc. dr Milica Jelić, dr Saša Milić i doc. dr Jovana Marojević

Datum odbrane rada:

APSTRAKT

Kada se proučavaju razlozi za nasilno ponašanje kod omladine, istraživači naglašavaju nespornost u komunikaciji posebno u porodici. Veliki broj problema vezan je za poremećene porodične odnose ili, što je sve učestalije, nedostatak jednog ili oba roditelja. Za uspješno suočavanje sa izazovima odrastanja, adolescentu su neophodni stabilni porodični odnosi na koje može da se osloni (Mandarić, 2012).

Iako mediji donose mnogo korisnih stvari, takođe su prepuni negativnih aspekata i pojava. Jedan od fenomena koji se javlja je i vršnjačko nasilje u obrazovanim institucijama, koja se uz pomoć medija intenzivira, što rezultira identifikacijom maloljetnika sa osobama dostupnim na televiziji i na internetu. Djeca sve češće pokazuju asocijalno ponašanje i sve su više izložena uticaju tehnologija i različitih digitalnih aplikacija. Filmovi, crtani filmovi i video-igre u sve većoj mjeri sadrže scene nasilja (Salamadija i Mirnić, 2013).

U ovom radu bavićemo se problematikom na temu „Porodica i mediji kao faktori rizika za pojavu vršnjačkog nasilja u osnovnoj školi“, analizirajući kako ovi faktori utiču na razvoj i ponašanje djece.

Rad čine tri dijela. U teorijskom dijelu istraživanja ćemo prikazati ključne teorijske koncepte za bavljenje ovom temom: uticaj porodice na ponašanja djeteta, uticaj medija na pojavu vršnjačkog nasilja, kao i nalaze srodnih istraživanja na ovu i najsrodnije teme. U metodološkom dijelu rada predstavimo metodološki okvir našeg istraživanja, odnosno definisamo problem i predmet istraživanja, cilj i zadatke istraživanja, hipoteze, metode i tehnike istraživanja i opisamo način obrade dobijenih rezultata. U poglavlju prikaza rezultata istraživanja biće jasan prikaz rezultata do kojih smo došli anketnim upitnikom, a rezultate istraživanja ćemo interpretirati u skladu sa teorijskim konceptima i rezultatima srodnih istraživanja.

Cilj istraživanja je utvrđivanje prisutnosti vršnjačkog nasilja među djecom u osnovnim školama, kao i ispitivanja uticaja porodičnog okruženja i medijskih sadržaja (razni sadržaji putem interneta) na pojavu vršnjačkog nasilja u osnovnoj školi. U istraživanju je učestvovao 91 učenik iz osnovnih škola, kao i 12 nastavnika i stručnih saradnika na teritoriji opštine Nikšić.

Cilj ovog istraživanja je da pruži smjernice za dalja istraživanja u oblasti socijalne pedagogije. Istraživanje je važno jer se fokusira na problem vršnjačkog nasilja i identifikuje ključne faktore rizika unutar porodice i medija koje mogu doprinijeti njegovoj pojavi.

Ključne riječi: *porodica, mediji, vršnjačko nasilje, osnovna škola, učenik.*

ABSTRACT

When studying the reasons for violent behavior among youth, researchers emphasize communication misunderstandings especially in the family. A large number of problems are related to disturbed family relationships or, more and more often, the absence of one or both parents. In order to successfully face the challenges of growing up, an adolescent needs stable family relationships that he can rely on (Mandarić, 2012).

Although the media brings many useful things, it is also full of negative aspects and phenomena. One of the phenomena that occurs is peer violence in educational institutions, which intensifies with the help of the media, which results in the identification of minors with persons available on television, also on the Internet. Children show antisocial behavior more and more often and are increasingly exposed to the influence of technology and various digital applications. Movies, cartoons and video games increasingly contain scenes of violence (Salamadija and Mirnić, 2013).

In this paper, we will deal with the issue of „Family and the media as risk factors for the occurrence of peer violence in elementary school“, analyzing how these factors affect the development and behavior of children.

The structure of the work is divided into three parts. In the theoretical part of the research, we will present the key theoretical concepts for dealing with our topic: the influence of the family on the child's behavior, as well as the influence of the media on the occurrence of peer violence, as well as the findings of related research on this and the most related topics. In the methodological part of the work, we will present the methodological framework of our research, that is, we will define the problem and subject of the research, the goal and tasks of the research, hypotheses, research methods and techniques, and we will describe the way of processing the research results. In the chapter on the presentation of the obtained results, there will be a clear presentation of the results that we reached with the survey questionnaire, and we will interpret the research results in accordance with the theoretical concepts and results of related research.

The goal of the research was to determine the presence of peer violence among children in elementary schools, as well as to examine the influence of the family environment and media content (various contents via the Internet) on the occurrence of peer violence in elementary school. 91 respondents from elementary schools in the territory of the municipality of Nikšić participated in the research.

The goal of this research is to provide guidelines for further research in the field of social pedagogy. The research is important because it focuses on the problem of peer violence and identifies key risk factors within the family and the media that can contribute to its occurrence.

Keywords: *family, media, peer violence, primary school and student.*

SADRŽAJ

UVOD	2
1. Teorijski okvir istraživanja.....	3
1.1. Porodica	3
1.2. Porodica kao faktor rizika za nasilno ponašanje djeteta.....	3
1.3. Vaspitni stilovi roditelja	5
2. Vršnjačko nasilje	8
2.1. Karakteristike nasilne djece	9
3. Mediji	10
3.1. Televizija	12
3.2. Video-igrice	13
3.3. Internet.....	14
3.4. Prikaz rezultata dosadašnjih istraživanja	16
4. Metodološki okvir istraživanja.....	17
4.1. Predmet i problem istraživanja	17
4.2. Cilj i zadaci istraživanja	18
4.3. Hipoteze istraživanja	18
4.4. Varijable istraživanja	19
4.5. Značaj i karakter istraživanja.....	19
4.6. Paradigme u istraživanju	19
4.7. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja	20
4.8. Populacija i uzorak istraživanja	20
5. Rezultati istraživanja i njihova diskusija.....	22
5.1. Prisutnost vršnjačkog nasilja u osnovnim školama	23
5.2. Uticaj roditeljskog stila vaspitanja na razvoj nasilničkog ponašanja	26
5.3. Uticaj nestabilnih porodičnih odnosa na razvoj agresivnog ponašanja kod djece.....	34
Zaključci iz intervju sa nastavnicima	35

5.4. Redovno gledanje televizijskih programa koje sadrže nasilničko ponašanje izaziva agresivne tendencije kod djece.	36
5.5. Izloženost raznim medijskim sadržajima kao što su: Instagram, Fejsbuk, Tik-tok i video-igrice, mogu dovesti do razvoja negativnih oblika ponašanja.	39
DISKUSIJA.....	51
ZAKLJUČAK	52
LITERATURA.....	54
Prilozi	58
Prilog br.1 – Anketni upitnik za učenike.....	58
Prilog br. 2 Intervju za nastavnike i stručne saradnike.....	63

UVOD

Problem koji se sve češće javlja među djecom osnovnoškolskog uzrasta je vršnjačko nasilje. Svjedoci smo problema koje uzrokuje vršnjačko nasilje, kako u školskim ustanovama u regionu, tako i kod nas.

Porodica predstavlja jedan od ključnih faktora u formiranju ličnosti djeteta. Dijete bi trebalo u krugu porodice da doživi osjećaj voljenosti, sigurnosti i topline, što su veoma bitne predispozicije za normalan rast i razvoj, kao i za formiranje pozitivnih karakteristika i obrazaca ponašanja. Međutim, u nekim porodicama postoje disfunkcionalni odnosi, gdje preovlađuju stres, svađe i nesuglasice, što negativno utiče na djecu, na njihovo odrastanje i formiranje ličnosti. Ako porodica nije funkcionalna, u slučaju razvoda roditelja, u slučaju borbe jednog od roditelja sa zavisnošću od narkotika, alkohola, ili prisustva nasilnog ponašanja roditelja, djeca često usvajaju te negativne obrasce ponašanja, i iskazuju ih u školi u interakciji sa vršnjacima. Ako roditelji pokazuju bahatost, aroganciju i sklonost svađama, dijete će vjerovatno usvojiti slične obrasce ponašanja (Salamadija i Mirnić, 2013).

Digitalni mediji, kao što je internet, pružaju olakšice u savremenom životu, ali istovremeno nose i negativne posljedice, kao što je ograničavanje privatnosti, lako dostupne informacije koje mogu biti zloupotrijebljene, kao i široko rasprostranjeno nasilno ponašanje. Djeca najviše vremena provode na internetu, koji im je ujedno i omiljeni medij. Nasilje putem interneta predstavlja termin koji se koristi za označavanje oblika nasilja u kojem su pojedinci izloženi nasilju putem interneta, a sprovodi se kroz različite digitalne medije. Nasilje preko interneta među vršnjacima se manifestuje kroz: komunikaciju putem interneta, postavljanje fotografija na internetu, upotrebu uvredljivih riječi i širenje lažnih informacija na internetu (Batori, Ćurlin i Babić, 2020).

Možemo istaći da nestabilni porodični odnosi i izloženost nasilnim sadržajima putem medija, mogu značajno doprinijeti pojavi vršnjačkog nasilja među djecom u osnovnoj školi.

1. Teorijski okvir istraživanja

1.1. Porodica

Porodica je najvažnije okruženje u kojem dijete odrasta i igra ključnu ulogu u mnogim stvarima koje se tiču razvoja djeteta. Istraživanja pokazuju da sama organizacija porodice, odnosi između članova porodice kao i način na koji se roditelji ponašaju imaju veliki uticaj na nasilno ponašanje djeteta (Jagodić i Veliki, 2014).

Porodica predstavlja kontekst u kojem dijete stiče svoje inicijalno znanje, vještine i navike, i usvaja vrijednosti i norme ponašanja. U okviru porodice dijete formira sopstvenu sliku o sebi i drugim ljudima (Mlinarević, 2022).

„Mnogi teoretičari porodice kažu da je ona heterogena sredina, odnosno društva u malom, u kome se dešavaju mnogobrojne društvene pojave kao što su: ljubav, mržnja, solidarnost i rivalstvo, humanizam i egoizam. Dijete u porodičnom okruženju oponaša sve ove navike da bi i vremenom steklo i određene društvene navike, a na taj način ujedno stiče i određeni stav prema društvu, koji može biti pozitivan ili negativan” (Dimitrijević, 2014:214). Uloga roditelja uključuje stalne promjene, neravnoteža u generacijskom odnosu između roditelja i djece, interes roditelja i njihovo ulaganje u karijeru, a samim tim i zadovoljnijeg privatnog i društvenog života. Taj stil življenja znači veću predanost poslu i neprovođenje vremena sa djecom, što rezultira površnim odnosima, a nepoklanjanje pažnje djeci se pokušava nadoknaditi novčanim sredstvima, odnosno kupovanjem igračaka i sličnih materijalnih stvari (Slijepčević, 2022).

Savremena uloga roditelja sa sobom nosi brojne izazove, jer balansiranje između profesionalnih obaveza i porodičnog života često rezultira manjkom kvalitetnog vremena provedenog sa djecom. Fokusiranje na karijeru može dovesti do površnijih odnosa sa djecom, gdje se emocionalna pažnja često pokušava nadomjestiti materijalnim poklonima. Uprkos želji roditelja da osiguraju što bolju budućnost djeci, emotivne potrebe ostaju u drugom planu, što utiče na kvalitet porodičnih odnosa, a samim tim može značajno uticati i na razvoj i formiranje ličnosti kod djece.

1.2. Porodica kao faktor rizika za nasilno ponašanje djeteta

Sa napretkom savremenog društva dolazi do transformacija osnovnih principa na kojima se temelji institucija porodice. Ove promjene su evidentirane sa sve većim brojem zaposlenih majki, nedostatak uticaju očeva, porastom broja razvedenih brakova i promjenama

u međusobnim odnosima članova porodice (Perućica, Vuksanović, Kalajdžić i Zečević, 2017).

Neki od porodičnih faktora koji mogu biti rizični za nasilno ponašanje kod djece su: nedostatak povezanosti sa porodicom, loši odnosi između roditelja i djeteta, nedostatak razgovora sa djetetom, nepružanje podrške djetetu (izuzetno emotivne), sukobi među supružnicima, roditelji koji zlostavljaju i zapostavljaju djecu. Sa druge strane faktori koji pružaju zaštitu, a koji se tiču porodice su: sklad među članovima porodice, roditelji koji pokazuju puno brige i ljubavi, topli i emotivno prisutni, njeguju pozitivne razgovore sa djecom, pažljivo prate dijete, primjenjuju primjerene načine za rješavanje konflikata, pružaju djeci veliku podršku i razumijevanje i sl. (Veliki, 2012, prema: Alajbeg, Kovačević i Barbir, 2020).

Postoje mnoge teorije koje pokušavaju da objasne na koji način porodica utiče na nasilno ponašanje djece (Veliki, 2012). Jednu od ključnih teorija predstavlja teorija privrženosti koju je John Bowlby razvio do kraja 1950-ih godina. „U ovoj teoriji naglašeno je kako stvaranje ranih veza i kvaliteta brige u dojenačkoj dobi predstavlja temelj za kasnije funkcionisanje pojedinaca i formiranje privrženog ponašanja“ (Bowlby, 1969, prema: Ajduković, Kregar Orešković i Laklija, 2007: 61).

Ukoliko su roditelji pažljivi, brinu se o svom djetetu, pružaju mu ljubav i sposobni su odgovoriti na potrebe svog djeteta, ono će razviti pouzdan obrazac privrženosti, izgraditi kod djeteta povjerenje u okruženje i dijete će učiti kako da se ponaša u novim prilikama i situacijama (Veliki, 2012). Sa druge strane, ukoliko roditelji nijesu stabilni ne ispunjavaju potrebe djeteta, nedostatak pažnje i ljubavi može dovesti do razvoja nesigurnog obrasca privrženosti. Djeca s nesigurnom privrženošću teško se nose s novim situacijama koje im izazivaju nelagodu i stres, te često pribjegavaju nasilnom ponašanju kako bi privukla pažnju roditelja (Veliki, 2012).

Teorija socijalnog učenja (Bandura, 1973, prema: Veliki, 2012) govori da djeca stiču ponašanja posmatrajući druge i potvrđujući ih. Ako su u porodici stalno prisutni sukobi, svađe i nasilje, dijete će usvojiti takvo ponašanje kao normalno i primijeniti ga u drugim situacijama (Olweus, 1994, prema: Veliki, 2012).

Istraživanja pokazuju da osobe koje su tokom djetinjstva bile fizički kažnjavane, kasnije u životu pokazuju veću sklonost ka agresiji. Takođe, primjena fizičkog kažnjavanja kao metoda za smanjenje agresivnog ponašanja kod djece, zapravo može povećati nivo agresivnosti za čak 50%, što dodatno pogoršava problem agresivnog ponašanja kod djece (Bilić, Buljan-Flander i Hrpka, 2012, prema: Valić, Brajša-Žganec, 2017).

Porodica sa disfunkcionalnom dinamikom može negativno djelovati na sveobuhvatni napredak djeteta. Osnovna karakteristika ovih porodica je prisustvo konflikta i agresije, dok su odnosi između članova distancirani i hladni. Od različitih faktora koji doprinose nepovoljnim uslovima u porodici, najviše problema uzrokuju roditeljski sukobi, neadekvatno roditeljstvo (zanemarivanje, nepažnja, emocionalna nepristupačnost i nedostatak podrške) kao i finansijske poteškoće porodice (Wagner-Jakab, 2008).

U istraživanju uzroka nasilnog ponašanja, kao i vršnjačkog nasilja, porodica se smatra neizostavnom primarnom grupom. Uloga porodice u nastanku nasilnog ponašanja najbolje se može objasniti kroz proces socijalizacije, jer je porodica jedan od glavnih činioca socijalizacije, a socijalizacija je postupak u kojem osoba stiče modele ponašanja, što direktno ukazuje na važnost porodice na kasnije ponašanje i interakciju djeteta sa vršnjacima. Ako porodica na adekvatan način utiče na zdrav razvoj djeteta, vjerovatnoća manifestacije nasilja u bilo kojem uzrastu je manja (Koledin, Malinić i Popadić, 2013).

Djeca koja potiču iz porodica u kojima nijesu stekla odgovarajuće komunikacijske vještine i razvila su neadekvatne oblike ponašanja, te obrasce ponašanja manifestuju i u školi, gdje njihov manjak komunikacijskih sposobnosti može predstavljati značajan problem. Roditelji koji nijesu adekvatno prenijeli svojoj djeci da nasilje i agresija nikada nijesu prihvatljivi, te koji vjeruju u izreku „napad najbolja odbrana“ čine dodatni faktor za nastanak nasilja među vršnjacima (Herrenkohl i sar., 2000; Orpinas, Murray i Kelder, 1999, prema: Veliki, 2012). Jedan od glavnih uzroka stresa za roditelje su finansijski problemi, koji mogu dovesti do dodatnih stresnih situacija, kao što su bračni sukobi i razvodi. Osim finansijskih problema, stres kod roditelja mogu uzrokovati i broj članova porodice, tinejdžersko roditeljstvo, kao i neprimjereno ponašanje djece. Agnew i saradnici ističu da roditelji različito reaguju na negativne emocije, poput razdražljivosti, bijesa i depresije, koje izazivaju navedeni uzroci stresa. Roditelji mogu zapostaviti svoje roditeljske obaveze, što narušava vezu s djetetom, ili se neodgovorno ophoditi prema njemu, prenositi svoj stres na njega, burno reagovati na njegovo neprikladno ponašanje ili se ponašati strogo prema djetetu. Štetne roditeljske metode mogu uzrokovati stres kod tinejdžera, što može rezultirati negativnim emocijama, i povećati šanse za antisocijalno ponašanje (Terak, 2022).

1.3. Vaspitni stilovi roditelja

Vaspitni stilovi roditelja su stalni načini na koje roditelji grade odnose sa svojom djecom (Matijević, 2000, prema: Stefanović-Stanojević, 2000).

Matejević (2000, prema: Opsenica, 2013) objašnjava da se roditeljski stil vaspitanja zapravo odnosi na roditeljsku procjenu kojim vaspitnim metodama će najefikasnije postići svoje ciljeve u vaspitanju, a istovremeno održati emotivnu povezanost sa djetetom, kako bi izbjegli dovođenje u pitanje svojih postupaka i smanjenje svoje roditeljske misije na pružanje samo osnovnih potreba djetetu. Tim putem, emocionalni aspekt postaje ključna karakteristika vaspitnog stila roditelja. Posmatrano kroz istorijski kontekst, vaspitanje u okviru porodice, evoluiralo je od autoritarnog modela u kojem su roditelji dominirali nad djecom na osnovu slijepe poslušnosti. Roditelji se nijesu dovoljno posvećivali procesu odrastanja djeteta i njegovim izazovima, već su više vjerovali da faktori koji određuju njihovu sudbinu utiču na razvoj i odrastanje. Međutim, takav pristup vaspitanju više ne postoji; već je bitno da vlada komunikacija između djeteta i roditelja, uz harmonične odnose u odrastanju (Opsenica, 2013).

Ilić (2010): ističe da postoje četiri tipa roditeljstva: autoritativni, autoritarni, permisivni i premisini diferentni tip roditeljstva.

Autoritativni tip roditelja

Roditelji koji imaju autoritativni pristup zajedno, jednako i odgovorno brinu o svojoj djeci. Oni posmatraju razvoj i ponašanje djeteta kako u porodici, tako i u obrazovanoj instituciji (vrtiću, školi) i široj društvenoj zajednici. Kada se suoče sa teškoćama i problemima, oni ne ostavljaju dijete samo, već ih zajedno prevazilaze. Njihov lični primjer je glavna metoda vaspitnog uticaja na dijete, koja se prirodno manifestuje. Autoritet se temelji na uzajamnom poznavanju, shvatanju i poštovanju. Roditelji ne forsiraju djecu da se pridržavaju strogih obrazaca ponašanja, već im pružaju fleksibilnost i slobodu. Djeca koja su odgajana od strane ovakvih roditelja pronalaze emocionalnu podršku i mentalnu stabilnost. Djeca koja imaju takve roditelje ne povlače se u sebe, ponašaju se prirodno i iskreno, razgovaraju o svojim postignućima i porazima, dogovorima i konfliktima sa prijateljima. Izražavaju radost, samopouzdanje, saradnju i odgovornost.

Autoritarni tip roditelja

Roditelji sa autoritarnim pristupom karakterišu se strogošću, rigidnošću i prekomjernim zahtjevima. Nadređeni su i vođe u kontekstu porodičnog okruženja. U porodici odluke donose po vlastitoj volji, daju instrukcije, uputstva i nadgledaju njihovu primjenu. Obično se ne pruža objašnjenje djeci o razlozima za nužnost prihvatanja odluka i pravila, već

samo dobijaju rigorozne kazne. Traže i iščekuju apsolutnu poslušnost, usvajanje takvih uputa i postupanje prema takvim autoritetima.

Djeca koja potiču iz porodice sa autokratskim roditeljima neprestano žive u konstantnom strahu od izražavanja nezadovoljstva, kritike, osude i sankcija. Ne djeluju jedinstveno, niti su opušteni i spontani. Ne pričaju o problemima, brigama, emocijama. Djeca razvijaju tendenciju da uvijek zadrže svoje mišljenje za sebe, da se ne suprotstavljaju i da postupaju u skladu sa instrukcijama koje im se daju. Studije ukazuju da djeca autokratskih roditelja ispoljavaju neraspoloženost, potištenost, osjećaj zastrašenosti, nedostatak interesovanja za školu i kreativnost, osjećaj usamljenosti, nedovoljnu komunikativnost i sl. Ako osoba ne osjeća podršku i prihvaćenost unutar porodice, može potražiti pripadnost u vršnjačkim grupama koje možda nijesu pozitivne.

Permisivni stil

Permisivni roditelji su emocionalno bliski, ali sa izrazito niskim nivoom roditeljske kontrole i uključenosti u vaspitanje djece. Permisivni roditelji dopuštaju djeci da iskažu svoje sklonosti, interesovanja i izabrane aktivnosti, ali ne kontrolišu postupke i ponašanja djeteta, što može biti negativno i nepoželjno. Roditelji ispunjavaju svaki zahtjev djeteta. Međutim, omogućavanje prekomjerne slobode nije adekvatno za malu djecu, jer može dovesti do osjećaja nesigurnosti i nedostataka razumijevanja granica, što uzrokuje impulsivno i agresivno ponašanje kod djece.

Indiferentni stil

Roditelji koji pokazuju ravnodušnost u vaspitanju svog djeteta postiže manje uspjeha u oblasti porodičnog života. To su roditelji koji puno rade, koji su pod stresom i opterećeni su problemima, koji nemaju kapaciteta, snage ni motivacije da brinu o ponašanju djeteta. Njihov pristup je vrlo labav, bez ikakvih zahtjeva prema djeci, a kontrola nad ponašanjem djece skoro da i ne postoji. U određenim situacijama, roditelji izražavaju nezadovoljstvo zbog preopterećenosti kako bi sakrili svoje greške u odgoju djeteta. Oni nadoknađuju nedostatak direktnog kontakta sa djetetom kupovinom igračaka, telefona i slično. Potrebno je da se upoznaju, kritički razmotre i, shodno situaciji, prilagode, kombinuju i fleksibilnije primjenjuju svi prethodno pomenuti stilovi porodičnog vaspitanja. U aktuelnoj pedagoškoj teoriji i praksi, ističe se da ne postoji definisani pristup koji bi roditeljima bio ponuđen kao "recept" za vaspitanje njihove djece. Drugačije rečeno, ne postoje univerzalni pristupi i načini na koje bi

roditelji trebali da postupaju sa djecom, jer svako dijete ima različitu ličnost (Mijanović, 2020). Zato je ključno da roditelji primjenjuju različite vaspitne pristupe u skladu sa situacijom i slušaju potrebe svog djeteta kako bi mu pružili najbolju podršku u razvoju.

2. Vršnjačko nasilje

Termin *nasilje među učenicima*, ili *vršnjačko nasilje* u obrazovnim institucijama odnosi se na postupke koja uključuju agresiju ili svrhu da se uzrokuje povreda ili šteta drugoj osobi. Ovi postupci ponavljaju se tokom određenog vremenskog perioda, a odnosi između nasilnika i žrtve odlikuje se dominacijom autoriteta nasilnika. Vršnjačko nasilje se odvija kako unutar same škole, tako i u okolini škole, uključujući put do škole ili povratak do kuće (Milošević i Karapadžić, 2013).

Nasilje tokom adolescencije ima specifične karakteristike u vezi sa prelaskom iz petog u šesti razred osnovne škole, kao i sa prelaskom iz osnovne u srednju školu. Od prvog do petog razreda osnovne škole, nastava se odvija u okviru razredne nastave, gdje učenici pohađaju sve predmete u jednoj učionici. Međutim, u šestom razredu prelazi se na kabinetski sistem nastave, gdje se učenici kreću između različitih učionica za svaki predmet. Ovaj prelazak znači da su učitelji manje prisutni na hodnicima, što može povećati mogućnosti za nasilje među djecom (Vejmalka, 2011).

Nasilje uvijek obuhvata četiri osnovne komponente (Milošević i Karapadžić, 2013):

1) Prvi element je prevelika snaga nasilnika koji može biti zreliji, moćniji, poznatiji, imućniji, i tako dalje u odnosu na žrtvu;

2) Cilj povređivanja – nasilnik ima namjeru da izazove duševnu ili fizičku patnju. Nasilje se ne smatra prisutnim ako do povrede dođe nenamjerno, kao što se može desiti u igri. Nasilje uključuje namjeru da se drugoj osobi nanese šteta;

3) Prijetnja daljim nasiljem i svijest nasilnika i žrtve da će se nasilničko ponašanje i dalje nastaviti;

4) Panika i zabrinutost manifestuje se kao posljedica nasilja, koja se primjenjuje kako bi se drugi uplašili i omogućila nasilniku da zadrži dominaciju. Kada se prijetnja postigne, nasilnik se ponaša kao da nije uradio ništa, bez brige od optužbi, prijava ili kazni.

Kada se diskutuje o vršnjačkom nasilju, obično se misli na agresivno ponašanja među učenicima. Vršnjačko nasilje predstavlja specifičan oblik agresije koji može imati ozbiljne i dugotrajne posljedice na fizički, socijalni i emocionalni život adolescenata. Ovaj oblik

nasilnog ponašanja se često smatra najčešćim neprihvatljivim ponašanjem djece u školi. Vršnjačko nasilje se često zanemaruje i smatra se normalnim dijelom razvoja, ali za vršnjake koji se svakodnevno suočavaju sa njim, ozbiljno je pitanje. To može biti problem, jer osobe koje su često izložene vršnjačkom nasilju često ne vjeruju u sebe i ispoljavaju depresiju i anksioznost (Prodanović i Prijetlović, 2013).

Nasilje među vršnjacima u školama je dugogodišnji socijalni problem, koji se pojavljuje kroz različite generacije. Mnoge osobe su tokom školovanja doživjele različite oblike zlostavljanja ili vrijeđanja u školi. Prema Olweusu, vršnjačko nasilje nije temeljno istraživano do kraja 1970-ih godina, u vrijeme kada su sociolozi u zemljama Skandinavije započeli proučavati ovaj fenomen kod učenika osnovnih škola. Vršnjačko nasilje je brzo prepoznato kao značajan društveni problem u školama i postaje predmet analize u različitim djelovima svijeta (Salamadija i Mirnić, 2013).

Veza između djeteta i roditelja predstavlja osnovu porodice, koja je najvažniji odbrambeni faktor protiv različitih poremećaja kod djece. Istovremeno, nedostaci u porodičnim odnosima često su glavni faktori rizika, zato što porodica ima presudan uticaj na brojne aspekte u napretku djeteta, kao što su: nivo povezanosti između roditelja i djeteta, načini bliskosti, dosljednost u vaspitnim metodama, roditeljski angažman u razvoju djeteta, otvoreni dijalog u porodičnim odnosima (Kraljić-Babić i Vejmelka, 2015).

Mediji, kao što su televizija, crtani filmovi, muzika i internet, uzimajući u obzir napredak digitalnih inovacija i prisustvo savremenih virtuelnih sadržaja, koji su svakodnevno prisutni u dječijem okruženju, značajno oblikuju dječije ponašanje, već u ranom djetinjstvu. Medijski sadržaji koji prikazuju nasilje dovode do mogućnosti pojave agresivnog ponašanja kod onih koji ih prate (Kraljić-Babić i Vejmelka, 2015).

2.1. Karakteristike nasilne djece

Djeca koja se ponašaju nasilno podstaknuta su namjerama da se nanese šteta, drže stavove koji podržavaju nasilje, ne razumiju moguće ishode nasilnog ponašanja, nemaju povjerenja u sebe kada se ponašaju nasilno, zbog toga ne uspijevaju pronaći adekvatne pristupe (Orpinas i Horne, 2006a, prema: Veliki i Kuterovac-Jagodić, 2014).

Djeca koja ispoljavaju nasilno ponašanje češće nemaju očeve ili su oni odsutni, pri čemu nedostatak očinske figure predstavlja rizičan faktor za razvoj nasilnog ponašanja kod

dječaka (Espelage, Bosworth i Simon, 2000 prema: Veliki i Kuterovac-Jagodić, 2014), a odrastanje u porodici sa oba roditelja može smanjiti rizik od nasilnog ponašanja (Spriggs i sur., 2007, prema: Veliki i Kuterovac-Jagodić, 2014).

Glavna odlika uobičajenih nasilnih vršnjaka u školskom okruženju jeste izražena agresija u odnosu na vršnjake; stalno iskazuju agresivnost na roditelje i nastavnike, podržavaju nasilje i upotrebu nasilnih metoda. Nasilnici se odlikuju impulsivnošću, izraženom željom za dominacijom nad drugima, nedostatak osjećaja krivice prema žrtvi. Nezadovoljstvo usljed okoline, motiviše ih da zadovoljstvo pronalaze u nanošenju zla i patnje drugim osobama. U njihovom ponašanju, takođe, postoji i sebična strana, tjeraju svoje žrtve da im pružaju novac, cigarete i druge predmete (Salamadija i Mirnić, 2013).

Salamadija i Mirnić (2013) ističu da bez obzira na razlike u načinu ispoljavanja nasilja, sve nasilne osobe imaju slične osobine:

- Uživaju u tome da budu superiorniji od drugih;
- Kako bi postigli svoje ciljeve, manipulišu drugim ljudima;
- Ne umiju da se stave u tuđu poziciju;
- Ignorišu potrebe i emocije drugih, fokusirajući se samo na svoje želje i zadovoljstvo;
- Sklonija su da povrede drugu djecu kad roditelji i druge odrasle osobe nijesu tu;
- Prebacuju svoje sopstvene nedostatke na svoje žrtve kroz krivicu, kritike i neistinite tvrdnje;
- Odbijaju preuzeti odgovornost za svoje postupke;
- Nemaju kapacitet za predviđanje i razumijevanje potencijalnih neželjenih ishoda svojih postupaka;
- Vole da budu u centru.

3. Mediji

Razvoj digitalnih medija, interakcija i proširene mogućnosti komunikacije, uz brojne koristi i inovativan pristup učenja, stvara ozbiljan rizik za sve, a posebno za omladinu. Današnja djeca i mladi žive u značajno drugačijem okruženju u odnosu na svoje roditelje, sa znatno većim poznavanjem digitalnih tehnologija, što dodatno komplikuje roditeljsku ulogu. U današnjem društvu, elektronski mediji sve više dobijaju na značaj i rasprostranjenosti u svakodnevnim životima omladine. Oni postaju ključni faktor u vaspitanju novih generacija,

budući da djeca provode mnogo više vremena u interakciji sa različitim medijskim sadržajima nego što borave u školskom okruženju (Robotić, 2015).

Internet pruža mogućnost osobama da međusobno komuniciraju i razmjenjuju podatke i informacije kroz računar, bez obzira na njihovu lokaciju. Danas, mlađe generacije već od ranog uzrasta dolaze u kontakt sa digitalnim sredstvima, poput pametnih telefona, laptopova i tableta (Batori, Ćurlin i Babić, 2020).

S obzirom na to da mediji igraju ključnu ulogu u socijalizaciji i sve više oblikuju živote ljudi širom svijeta, medijsku pažnju i naučne zajednice, sve više se fokusiraju na efekte televizije, filmova, video-igara i digitalnih platformi na pojavu neprimjerenih ponašanja među učenicima (Bilić, 2010). Mladi su grupa koja je veoma osjetljiva na uticaje različitih autoriteta. Jedan od tih uticaja su mediji, uključujući internet, televiziju, filmove i video-igre. Moć medija leži u tome što omogućavaju pristup i širenje novih saznanja, podstiču i olakšavaju učenje, promovisu ljudska prava, upoznaju nas sa različitim kulturama i nacijama i omogućavaju brži protok informacija. Ipak, mediji imaju i lošu stranu koja se manifestuje kroz manipulaciju mladima i podržavanje nasilja i agresivnosti (Petani i Tolić, 2008). Fundamentalna karakteristika nasilja putem interneta je nedostatak fizičkog kontakta, dok se agresivne radnje mogu dešavati u svako doba, pa se može govoriti o konstantnom nasilju sa bilo koje adrese, zbog čega se percipira kao rasprostranjeno. Negativne vijesti proširuju se jednostavno i velikom brzinom, zbog čega se digitalno nasilje smatra izuzetno opasnim (Bilić, 2012).

Prema mišljenju Bilića (2012) digitalni mediji su evidentno imali uticaj na:

- a) dinamiku i intenzitet nasilja;
- b) veći angažman adolescenata u nasilnim ponašanjima;
- c) rast brutalnosti u digitalnom okruženju.

Problem nasilja na internetu postao je veliki izazov širom svijeta. Kada je u pitanju slobodno vrijeme mladih, opravdano se javlja sve veća zabrinutost, s obzirom na svu veću zastupljenost interneta. U današnjem društvu, djeca i mladi provode dio svog vremena koristeći internet. Virtuelno okruženje je postalo novi prostor za upoznavanje i međusobne odnose. Zbog toga je izuzetno važno da se već u ranom djetinjstvu promoviše kultura ponašanja i poštovanja prema drugima u virtuelnog okruženju (Mandarić, 2012).

Prikazivanje nasilja u medijima ima uticaj na djecu, uči ih agresivnim postupcima i dovodi do povećane sklonosti prema agresivnom ponašanju, ali istovremeno stvara percepciju svijeta kao opasnog mjesta u kojem ljudi imaju neprijateljske namjere, potpomaže sklonost da

se nasilje percipira kao prihvatljivo rješenje problema, stvara bezosjećajnost prema nasilju, ne postoji empatija za osobe koje su doživjele nasilje (Matrić, 2012).

3.1. Televizija

U današnjem društvu, nemoguće je zamisliti svakodnevni život bez upotrebe ekrana u svim aspektima, uključujući telefone, računare i televiziju. Televizija je postala neizostavan dio svakog domaćinstva i postepeno je zauzela važnu ulogu u porodici. Njena funkcija je ubrzo stekla centralnu poziciju koja joj dozvoljava da redovno postaje zamjena umjesto provođenje vremena sa porodicom. Ukoliko se mediji koriste na pravi način, oni mogu imati pozitivan uticaj na vaspitanje. Međutim, to se ne dešava često, jer djeca prate televizijske programe gdje ne postoji kontrola, a često i bez razmišljanja o tome je li sadržaj prikladan i koristan za njih (Mužić, 2014). Djeca se privlače televizijom zbog njenog potencijala kao izvora zabave, koji im omogućava da prate zanimljivosti o sportu, muzici, putovanju, zabavi ili im pruža bliži uvid u živote i svijet koji ih interesuju. Najznačajnija opasnost od negativnog djelovanja televizije na djecu leži u činjenici da oni posmatraju stvari, sadržaje koji nijesu prikladni za njihov uzrast. U većini porodičnih okruženja, djeca često prate sadržaje namijenjene starijim članovima porodica koja djeca uglavnom ne mogu pravilno interpretirati i shvatiti (Barjaktarović, 2022). Agresivni prikazi na televiziji uglavnom dobijaju pozitivne povratne informacije za svoje postupke. Nasilno ponašanje pomaže im da budu okarakterisani kao heroji, oni koji su predmet divljenja drugih, što naročito privlači adolescente (Sokač, 2014). Medijsko prikazivanje nasilnog ponašanja s puno detalja i njegovo isticanje na glavnim stranicama, televiziji i internet stranicama može podstaći oponašanje neprihvatljivih postupaka. Način na koji se nasilni događaji prikazuju u medijima i komentarišu ima veliki značaj (Mandarić, 2012).

Ekrani postaju sve prisutniji u slobodnom vremenu, ali i oduzimaju vrijeme od drugih aktivnosti. Sa povećanjem popularnosti dolazi i povećanje problematičnih sadržaja, kao što su agresija i pornografija, što negativno djeluje na vaspitanje adolescenata (Mužić, 2014). Postoje informacije koje sugerišu da nasilje, prikazano na televiziji ima štetnije efekte na gledaoce, kako na djecu tako i na odrasle. Prema ovim perspektivama, način na koji televizijsko nasilje utiče, prvenstveno rezultira postepenim razvijanjem ravnodušnosti i nedostatak aktivnog reagovanja na nasilje u svakodnevnim situacijama. Kada je riječ o djeci, postoje dodatni faktori koji utiču na njihovu sposobnost da naprave razliku između različitih programa, a to je posebno izraženo kod djece. „Tako će, recimo, ratnu scenu u informativnom programu posmatrati manje-više isto kao sličnu scenu u nekom filmu. Drugo, i još važnije,

ono na taj način postepeno uči da je televizijsko nasilje samo *kobajagi* i da je, čak i onda kad se zaista događa nekom drugom, ono za njega bezopasno“ (Korać, 2009: 6). Dijete koje je konstantno izloženo nasilju putem televizije postepeno gubi interesovanje i empatiju prema realnom nasilju u svakodnevnom životu. Osoba takvog karaktera će pokazivati veću sklonost da toleriše ponašanje drugih ljudi u svojoj okolini, a istovremeno će biti podložnija i imaće veće predispozicije da postane žrtva nasilja. Ova stečena ravnodušnost prema nasilju omogućava pojavu novog nasilja.

3.2. Video-igrice

Video-igre su zamijenile film i televiziju kao dominantan medij za zabavu. Dok djeca pasivno posmatraju televizijske programe i filmove, u video-igramama aktivno učestvuju i imaju dojam da sami upravljaju radnjom. Oni su privučeni brzinom i iluzijom moći (Bilić, Gjukić i Kirinić, 2009).

Jedan od ključnih odlika mnogih video-igara je visok nivo agresivnosti. Proučavanje tematike i sadržaja digitalnih igara ukazuje na to da čak 89% njih sadrži elemente nasilja (Gentle i sur, 2004 prema: Bilić, Gjukić i Kirinić, 2009). Djeca se tokom video-igrice uživljavaju u likove, imitirajući njihovo kretanje, izraze lica i osobine, te obično prijateljima dodjeljuju njihova imena. Nasilno ponašanje se stvara kroz stalno ponavljanje (Freedman, 2001, prema: Bilić, Gjukić i Kirinić, 2009). Igranje video-igara može dovesti do stvaranja imuniteta na nasilje i tendencije opravdavanja stvarnog nasilja. Svi navedeni faktori imaju uticaj na formiranje stavova prema nasilnom ponašanju i njegovim rješenjima kao prikladnim i efikasnim, što podstiče djecu da ih primjenjuju u okolini. Agresivnost se može povećati zbog prisustva pritisaka i napetosti koje se intenziviraju kroz igranje video-igara, što uzrokuje promjenu stavova o uvjerenjima, standardima i opštem životu (Bilić, Gjukić i Kirinić, 2009). Iako su video-igre relativno nov medij i o njima govorimo tek nekoliko decenija, njihov razvoj se može sagledati kroz nekoliko vremenskih perioda. U ranim fazama razvoja, prije nešto više od tri decenije, nasilje je gotovo odsutno u video-igramama, što omogućava tvrdnju da su one tada djelovale mirno. Međutim, tokom naredne decenije (1985–1995), dolazi do promjene u situaciji. Jedan od razloga za tu promjenu je rastući broj mogućnosti koje su nastale kao rezultat napretka u razvoju video-igara. U periodu od 1995. do danas, nasilje u video-igricama je veoma učestalo. Tokom proteklog vremena, video-igre su postale izuzetno profitabilna industrija koja generiše značajne prihode. Nasilje je neizostavan element u mnogim igrama (Valković, 2008). Stručnjaci su posebno zainteresovani za to kako video-

igrice koje sadrže nasilje utiču na adolescente (Anderson, 2010, prema: Jevtić i Savić, 2013). Zabrinutost se pojavila zbog toga koliko vremena djeca provode igrajući video-igrice, uzimajući u obzir dokazanu činjenicu u psihologiji, da izloženost nasilja može dovesti do većeg rizika od agresivnog ponašanja u budućnosti (Jevtić i Savić, 2013). Istraživači smatraju da video-igrice mogu imati snažniji uticaj od televizije, razlog tome jeste što se mlade osobe mogu lakše poistovjetiti sa likovima iz igrica, aktivno se sprovode nasilne radnje, ima osobina koje se nagrađuju i proces učenja se ponavlja (Anderson & Dill, 2000; Gentle & Anderson, 2003, prema: Jevtić i Savić, 2013). Ovo nam govori da video-igrice imaju potencijalno jači uticaj na mlade nego televizija, jer omogućavaju aktivno sudjelovanje i identifikaciju s likovima. Normalizacija nasilja kroz igru, uz sistem nagrađivanja, može voditi ka usvajanju agresivnih obrazaca ponašanja. Stoga je neophodno da roditelji, obrazovne institucije i kreatori video-igrica prepoznaju ove rizike i rade na promociji zdravih vrijednosti kritičkog razmišljanja kako bi se minimizirali negativni uticaji video-igrica na razvoj mladih.

3.3. Internet

Korišćenje interneta može imati kako pozitivne, tako i negativne posljedice na moralni, emocionalni i socijalni razvoj pojedinca. U specifičnu kategoriju spadaju tinejdžeri, jer im je internet omiljeni medij na kojem provode najveći dio svog slobodnog vremena. Kao što je već istaknuto, internet može proizvesti pozitivne uticaje na adolescentnu populaciju, međutim, može izazvati i nepoželjna ponašanja putem pružanja neprimjerenih sadržaja, ugroziti privatnost i sigurnost, izazvati izolaciju usljed zavisnosti od interneta, te učiniti adolescente podložnima različitim oblicima internet nasilja (Batori, Ćurlin i Babić, 2020). Društvene mreže olakšavaju održavanje i jačanje postojećih prijateljstava i poznanstava, kao i širenje mreže novih kontakata. Društvene mreže su stekle ogromnu popularnost, privlačeći ogroman broj korisnika, od miliona do stotina miliona širom svijeta (Kušić, 2010).

Najnovija istraživanja ukazuju na sve veći trend napuštanja Fejsbuka među pripadnicima generacije Z, pretežno zbog sve veće upotrebe ove društvene mreže od strane starijih generacija (Madden et al., 2013, prema: Dinić, Petrović, Zotović-Kostić, Milovanović i Mihić, 2021). Pored toga, sve češće ljudi koriste društvene mreže koje uglavnom pružaju vizuelni materijal umjesto tekstualnog, kao što su moderniji i dinamičniji alati poput Instagrama i Snapčata (Levak i Barić Šelmić, 2018, prema: Dinić, Petrović, Zotović-Kostić, Milovanović i Mihić, 2021).

Nasilje koje se odvija putem online platformi označava ključnu osobinu digitalnog nasilja, što ga razlikuje od tradicionalnog, klasičnog ili nasilja u stvarnom svijetu. Prvo, kada se jednom određeni sadržaj postavi na internetu ili pošalje drugoj osobi, izuzetno je teško trajno uništiti i izbrisati taj sadržaj. U kontekstu navedenog, nasilni čin može biti dugotrajan i ne završava se okončanjem međuljudske interakcije, kao što je slučaj s tradicionalnim nasiljem. Nasilje može trajati neprekidno i događati se bilo kad i bilo gdje da se žrtva nalazi. Digitalno nasilje nije ograničeno vremenom niti prostorom, niti je upotreba interneta ograničena. U digitalnom okruženju, pojedinci gube kontrolu nad svojim ponašanjem, što ih čini podložnijim izražavanju drskosti i agresivnosti u poređenju sa situacijama direktnog komuniciranja lica u lice (Dinić, Petrović, Zotović-Kostić, Milovanović i Mihić, 2021). Autori izražavaju brigu zbog ponašanja omladine na internetu, s posebnim naglaskom na snimanje video-zapisa koji prikazuje nasilje i njihovo dijeljenje. Video-zapis se brzo proširi, pa ga djeca počinju posmatrati kao primjer ponašanja koje treba slijediti. „Mnoga djeca na svojim Jutjub (Yotube) postižu značajnu popularnost zbog intenzivnog promovisanja svojih ideja (Marôpo, Vitorino & De Miranda, 2017, prema: Maksimović i Milošević, 2020), što može imati negativan uticaj ako je riječ o promovisanju govora mržnje i nasilnog ponašanja između vršnjaka“ (Maksimović i Milošević, 2020: 314). Veliki broj djece postaje popularan zahvaljujući upornom promovisanju svojih ideja, koje može izazvati negativne posljedice, posebno, ako promovišu govor mržnje i nasilno ponašanje među vršnjacima. U odnosima među vršnjacima treba uzeti u obzir komunikaciju putem interneta, koja se ostvaruje kroz društvene mreže i razne digitalne aplikacije (Barlybayeva, 2016 prema: Maksimović i Milošević, 2020). Tehnologija novog doba pružila je mogućnost brzu razmjenu informacija koje vršnjaci mogu primiti u svako doba, međutim, to je loše uticalo na formiranje njihovih društvenih sposobnosti (Labaš, 2018, prema: Maksimović i Milošević, 2020).

Zaključno, iako nove tehnologije pružaju mogućnosti brze razmjene informacija i olakšavaju komunikaciju među vršnjacima, njihov uticaj na društvene odnose može biti negativan ako se ne koristi na odgovoran način. Promocija neprimjerenih sadržaja, poput govora mržnje ili nasilnog ponašanja, može dovesti do negativnih posljedica, naročito kod mladih koji su podložni uticaju digitalnih medija. Stoga je ključno podsticati edukaciju o odgovornoj upotrebi interneta i razvijati svijest o pozitivnim modelima ponašanja na društvenim mrežama, kako bi digitalne platforme doprinosile zdravom razvoju međuljudskih odnosa.

3.4. Prikaz rezultata dosadašnjih istraživanja

Porodica ima značajan uticaj na djecu. Unutar porodičnog okruženja se usvajaju pravila ponašanja, uspostavljaju veze i komunicira na način neophodno za komunikaciju sa širim društvom, izvan porodice. Porodica može predstavljati stimulativno okruženje u kojem su prisutni pažnja i podrška, a takođe može biti potpuno suprotno od očekivanog (Wagner-Jakeb, 2018). Namjera istraživanja bila je da se ispita veza između roditeljskog ponašanja majke i oca i agresivnog ponašanja djeteta. Istraživanje je pokazalo da je agresivnost oca jedan od važnih faktora agresivnog ponašanja djeteta, dok ni jedan aspekt majčinog ponašanja nije bio značajan faktor agresivnosti djeteta (Valić i Brajša-Žganec, 2018). Cilj istraživanja bio je da se ispita da li postoji veza između strukture u porodici (cjelovita porodica, broj članova porodice, ekonomski položaj) i vrijednosti koje porodice imaju (interesovanje roditelja za školu, poznavanje djetetovih prijatelja, metode vaspitanja, toplinu koju roditelji pružaju, napadnost roditelja, roditelji koji kontrolišu djecu, permisivnost, primjena kazni od strane roditelja) povezuje se sa objašnjenjem nasilničkog ponašanja prema vršnjacima. Rezultati su pokazali da među strukturnim karakteristikama porodice su necjelovita porodica, od porodičnih vrijednosti su stalno kažnjavanje djeteta, popuštanje i kontrola roditelja, saradnja između porodice i škole, angažovanost roditelja u djetetovom obrazovanju i nejednaki prihodi porodica u razredu (Veliki i Kuterovac-Jagodić, 2015). Sušac i Ajduković (2016) istraživali su povezanost između vršnjačkih odnosa i iskustva nasilja u porodici. Istraživanje ukazuju na to da djeca koja su izložena nasilju u porodičnom okruženju imaju tendenciju da postanu žrtve i da nasilno ponašanje doživljavaju kao normalan način ponašanja. Istraživanja upućuju da su psihopatološki problemi kod vršnjaka najčešće povezan s kvalitetom komunikacije unutar porodice: razočarenje porodicom i roditelji koji su grubo i koji zanemaruju svoju djecu (Vulić-Protić, 2002). Bez obzira koliko djeca bila vješta i spretna u korišćenju tehnologija, oni te tehnologije koriste bez razmišljanja o posljedicama i podložna su manipulacijama koja utiču na njihovu ličnost. Aktuelni digitalni influenseri, uključujući jutjubere, dovode u pitanje autoritet roditelja, pa se sve manje djece želi identifikovati sa svojim roditeljima, već se često ugledaju na glumce, pjevače i likova iz video-igrica (Kimer, 2018). Komercijalni kanali su vodeće u emitovanju programa sa nasilnim scenama. Većina žanrova sadrži elemente nasilja: filmovi, reklame, sportski događaji, video-spotovi, crtani filmovi. Postoji rizik da djeca koja su izložena gledanju nasilnih scena od svog najranijeg uzrasta mogu postepeno da postanu ravnodušna na nasilje (Mandarić, 2012). Jevtić i Savić (2013) u svom istraživanju navode da je vršnjačko nasilje više ispoljavano kod adolescenata

koji su ljubitelji video-igara gdje su prisutna ubistva, maltretiranje ili seksualno uznemiravanje kao i adolescenti koji igrice lično percipiraju kao agresivne. Sokač (2014) govori da agresivni prikazi na televiziji, uglavnom, dobijaju pozitivne povratne informacije za svoje postupke. Nasilno ponašanje pomaže im da budu okarakterisani kao heroji, oni koji su predmet divljenja drugih, što naročito privlači adolescente.

Prisustvo nasilja u video-igricama često se dovodi u vezi sa nasilnim ponašanjem. Zbog straha od učenja kroz oponašanje, kod adolescenata se može formirati stav da je nasilno ponašanje prihvatljivo i djelotvorno, i može uticati da se adolescenti nasilno ponašaju u društvu (Bilić, Gjukić i Kirinić, 2009).

4. Metodološki okvir istraživanja

4.1. Predmet i problem istraživanja

Vaspitanje koje roditelji pružaju i okruženje u kojem se dijete razvija imaju uticaj na pojavu nasilničkog ponašanja kod djece. Osnovni faktor se odnosi na roditeljsku emocionalnu dostupnost. Roditelji koji ne pokazuju emocionalnu osjetljivost prema potrebama svog djeteta i pružaju minimalnu emocionalnu podršku, pažnju i interesovanje, češće se suočavaju sa u neposlušnošću, agresivnim postupcima i problemima u ponašanju. Dalja komponenta jeste koliko roditelji kontrolišu svoju djecu. Roditelji koji ne postavljaju jasna pravila za dijete koje se ponaša nasilno, koji tolerišu agresiju djeteta, imaće veću sklonost ka agresivnom ponašanju, što povećava rizik od budućeg nasilničkog ponašanja. Treći činilac koji doprinosi povećanju nivoa nasilja među djecom je fizičko kažnjavanje i nasilni emocionalni ispad roditelja Olweus (1999, prema: Nedimović, Biro i Mikloš, 2011).

Medijska prisutnost može se, takođe, smatrati faktorom rizika za vršnjačko nasilje, budući da pruža sposobnost olakšanog izvršenja nasilja i služi kao sredstvo pružanja neprikladnih materijala. Medijska promocija nasilnog ponašanja putem televizije, filma, video-igrica i muzike, povećava mogućnost agresivnog i nasilnog ponašanja, u stvarnom, kao i digitalnom svijetu. Rezultat takve tematike je pojava vršnjačkog nasilja Andreson et al (2003., prema: Maksimović i Milošević, 2020).

Problem istraživanja je ispitati na koji način porodica i mediji doprinose pojavi vršnjačkog nasilja među učenicima osnovne škole.

Na osnovu prethodno rečenog, predmet našeg istraživanja predstavlja ispitivanje uticaja faktora porodičnog okruženja i izloženost medijskim sadržajima na razvoj nasilnog ponašanja.

4.2. Cilj i zadaci istraživanja

Naše istraživanje ima za cilj da se utvrdi prisutnost vršnjačkog nasilja među djecom u osnovnim školama, kao i ispitivanja uticaja porodičnog okruženja i medijskih sadržaja (razni sadržaji putem interneta) na pojavu vršnjačkog nasilja u osnovnoj školi.

Zadaci koji proizilaze iz ovakvo postavljenog cilja i kojima se cilj konkretizuje:

1. Utvrditi da li je među djecom prisutno vršnjačko nasilje u osnovnoj školi;
2. Utvrditi da li roditeljski stil doprinosi razvoju nasilničkog ponašanja kod djece;
3. Utvrditi da li nestabilni porodični odnosi (razvod roditelja, zaposlenost roditelja, djeca alkoholičara) izazivaju agresivne tendencije kod djece;
4. Utvrditi da li redovno gledanje televizije nasilničkog sadržaja izaziva agresivne tendencije kod djece;
5. Utvrditi da li izloženost raznim medijskim sadržajima, kao što su: Instagram, Tik-tok, video-igrice i sl., može dovesti do razvoja negativnih oblika ponašanja kod djece;

4.3. Hipoteze istraživanja

S obzirom na prethodno definisan problem predmet, cilj i zadatke naučno - istraživačkog projekta, polazim od sljedećih hipoteza:

Glavna hipoteza: Pretpostavlja se da porodični faktori, i nekontrolisana izloženost medijskim sadržajima (filmovi, serije, crtani filmovi, video-igrice, razni sadržaji putem interneta) doprinose razvoju različitih obrazaca nasilničkog ponašanja prema vršnjacima.

Kako bi se glavna hipoteza razradila, konkretizuje se na sljedeće pomoćne hipoteze:

1. Pretpostavlja se da je među učenicima u osnovnim školama prisutno vršnjačko nasilje;
2. Pretpostavlja se da roditeljski stil doprinosi razvoju nasilničkog ponašanja;
3. Pretpostavlja se da nestabilni porodični odnosi (razvod roditelja, zaposlenost roditelja, djeca alkoholičara) izazivaju agresivne tendencije kod djece;
4. Pretpostavlja se da redovno gledanje televizijskih programa koji sadrže nasilničko ponašanje izaziva agresivne tendencije kod djece;
5. Pretpostavlja se da izloženost raznim medijskim sadržajima kao što su: Instagram, Fejsbuk, Tik-tok i video-igrice, mogu dovesti do razvoja negativnih oblika ponašanja;

4.4. Varijable istraživanja

S obzirom na izbor naučno-istraživačkog cilja i pojedinačnih zadataka, postavljaju se sljedeće varijable:

Nezavisne varijable:

- prisustvo vršnjačkog nasilja u osnovnim školama
- roditeljski stil
- nestabilni porodični odnosi
- gledanje televizije nasilničkog sadržaja
- izloženost medijskim sadržajima

Zavisna varijabla:

- Pojava vršnjačkog nasilja

4.5. Značaj i karakter istraživanja

U odnosu na karakter naučno- istraživačkog rada, ovo istraživanje spada u grupu primijenjenih ili operativnih istraživanja. Takođe, s obzirom na to da će se istraživanje obaviti na relativno malom uzorku, pripada malom ili mikro istraživanju. Zbog vremena koje je predviđeno za naučno-istraživački pripada, transverzalnom istraživanju. Istraživanje ima praktičan značaj. Istraživanja su od značaja iz razloga, jer se bave problematikom vršnjačkog nasilja i identifikuju značajne faktore rizika u porodici i medijima koji mogu biti uzročnici vršnjačkog nasilja.

4.6. Paradigme u istraživanju

U ovom istraživanju koristiću sljedeće metodološke paradigme, odnosno metodološke pristupe:

- racionalno-deduktivni
- empirijsko- induktivni
- matematičko-statistički

Racionalno deduktivni pristup- u teorijskom djelu istraživanja predstavljen je teorijski koncept za bavljenje našom temom: uticaj porodice na ponašanja djeteta, kao i uticaj medija na pojavu vršnjačkog nasilja, kao i nalaze srodnih istraživanja na ovu i najsrodnije teme.

Empirijsko-induktivni u metodološkom dijelu rada predstavljen je metodološki okvir našeg istraživanja, odnosno definisan je problem i predmet istraživanja, cilj i zadatke istraživanja, hipoteze, metode i tehnike istraživanja, obrada rezultata istraživanja.

Matematičko-statistički pristup- biće jasan prikaz rezultata do kojih smo došli anketnim upitnikom.

4.7. Metode, tehnike i instrumenti istraživanja

U istraživanju su primijenjene: metoda teorijske analize i deskriptivna metoda.

Metoda teorijske analize korišćena je prevashodno u stvaranju teorijske osnove istraživanja. Tehnika koju koristi metoda teorijske analize jeste sadržaja. Tom prilikom koristila sam sekundarne i tercijarne izvore, pri čemu je važna bila procjena istraživača o relevantnosti izvora sa ciljem da se teorijski rasvijetli problem istraživanja. Deskriptivna metoda korišćena je u istraživačkom dijelu rada. Tehniku koju sam koristila u okviru istraživanja je tehnika anketiranja. Tehnika anketiranja kao instrument koristi anketni upitnik. Anketni upitnik sadrži pitanja koja se tiču interakcije porodice i medija sa školskim okruženjem. Pitanja su jasno i precizno formulisana u skladu sa hipotezama. Takođe, vršena je tehnika intervjuisanja sa nastavnicima i sa stručnim saradnicima, i dobili njihove perspektive i iskustva sa vršnjačkim nasiljem i uticajem porodice i medija na nasilno ponašanje djece.

4.8. Populacija i uzorak istraživanja

Osnovni naučno istraživački skup-populaciju, iz koje se biraju statističke jedinice za uzorak istraživanja čine učenici V i VII razreda osnovnih škola na teritoriji opštine Nikšić.

Iz populacije je izabran uzorak koji pripada grupi namjernih odnosno hotimičnih uzoraka.

Uzorak istraživanja čine odabrana odjeljenja pomenutih razreda, gdje je odabrano jedno ili dva ili dva odjeljenja u zavisnosti od veličine od škole, broja odjeljenja i broja učenika. Za te potrebe smo odabrali smo tri gradske škole. Takođe, ispitanici u intervju su nastavnici i stručni saradnici, koji su pristali dobrovoljno da učestvuju u istraživanju

Istraživanje je sprovedeno na dva nivoa: ispitivanjem učenika i nastavnika/stručnih saradnika iz osnovnih škola. Uzorak od 92 učenika dolazi iz tri osnovne škole: OŠ „Ratko Žarić“, OŠ „Mileva Lajović-Lalatović“ i OŠ „Luka Simonović“. Uzorak je ravnomjerno podijeljen po polu (46 muških i 46 ženskih učenika), sa učenicima iz petog i sedmog razreda. Rezultati su prikazani u tabelama 1–3. Istovremeno, uzorak nastavnika i stručnih saradnika obuhvata 12 zaposlenih iz četiri osnovne škole: OŠ „Mileva Lajović-Lalatović“, OŠ „Ratko Žarić“, OŠ „Jagoš Kontić“, i OŠ „Luka Simonović“. Polovina uzorka (50%) čine nastavnici, dok drugu polovinu (50%) čine stručni saradnici. Ovaj dio istraživanja pruža širi uvid u stavove nastavnog i stručnog osoblja o vršnjačkom nasilju i načinima njegovog rješavanja. Rezultati su prikazani u tabeli 4.

Tabela 1 Distribucija učenika po školama

Naziv škole	Frekvenca	Procenat
OŠ Ratko Žarić	30	32.6
OŠ Mileva Lajović-Lalatović	24	26.1
OŠ Luka Simonović	38	41.3
Ukupno	92	100.0

Tabela 2 Distribucija učenika po školama u odnosu na pol

Naziv škole	Broj dječaka	Broj djevojčica	Ukupno
OŠ „Ratko Zarić“	13	17	30
OŠ „Mileva Lajović-Lalatović“	10	14	24
OŠ „Luka Simonović“	23	15	38
Ukupno	46	46	92

Tabela 3 Distribucija učenika po školama u odnosu na razred

Naziv škole	Peti razred	Sedmi razred	Ukupno
OŠ Ratko Zarić	30	0	30
OŠ Mileva Lajović-Lalatović	0	24	24
OŠ Luka Simonović	0	38	38
Ukupno	30	62	92

Tabela 4 Distribucija nastavnika/saradnika po školama

Naziv škole	Frekvence	Procenti
OŠ Mileva Lajović-Lalatović	3	25.0
OŠ Ratko Žarić	2	16.7
OŠ Jagoš Kontić	5	41.7
OŠ Luka Simonović	2	16.7
Ukupno	12	100.0

5. Rezultati istraživanja i njihova diskusija

U ovom dijelu rada prikazani su rezultati istraživanja dobijeni anketiranjem učenika i intervjuisanjem nastavnika i stručnih saradnika. Rezultate istraživanja predstavimo onim redoslijedom kako su postavljene sporedne hipoteze. Najprije ćemo prikazati rezultate dobijene anketiranjem učenika, a zatim rezultate dobijene intervjuisanjem nastavnika i stručnih saradnika.

5.1. Prisutnost vršnjačkog nasilja u osnovnim školama

Prva sporedna hipoteza glasi: *Pretpostavlja se da je među učenicima u osnovnim školama prisutno vršnjačko nasilje*. Ovu hipotezu smo provjerili pomoću anketnog upitnika sa učenicima i intervju sa nastavnicima i stručnim saradnicima

- **U kojoj mjeri je u vašoj školi zastupljeno vršnjačko nasilje?**
- 56.5% učenika smatra da je vršnjačko nasilje ponekad prisutno, dok 13% navodi da je nasilje često prisutno. Ovaj rezultat potvrđuje prisutnost nasilja, ali ukazuje da je intenzitet varijabilan.

	Frekvence	Procenti
Često	12	13.0
Ponekad	52	56.5
Nikad	28	30.4
Ukupno	92	100.0

Chi-Square	Df	p-vrijednost
26.435	2	0.000

Rezultati hi kvadrat testa za ovo pitanje su statistički značajni ($p < 0.05$), što ukazuje na to da postoji značajna razlika u percepciji učenika o prisutnosti nasilja. Većina učenika prepoznaje da je nasilje prisutno u školi, iako u većini slučajeva povremeno. Manji procenat učenika navodi da nasilja nikad nema, dok mali broj učenika smatra da je nasilje često.

- **Da li si ikada prisustvovao/la tuči ili drugoj vrsti vršnjačkog nasilja?**
- 33.7% učenika je izjavilo da je prisustvovalo tuči ili nekoj drugoj vrsti nasilja, dok 66.3% učenika tvrdi da nije bilo prisutno. Ovaj podatak ukazuje da iako nasilje postoji, većina učenika nije bila svjedok nasilnih incidenata.

	Frekvence	Procenti
Da	31	33.7
Ne	61	66.3

Ukupno	92	100.0
--------	----	-------

Chi-Square	Df	p-vrijednost
9.783	1	0.002

Rezultat hi kvadrat testa za ovo pitanje je, takođe, statistički značajan ($p < 0.05$), što pokazuje da postoji značajna razlika u odgovorima učenika. Većina učenika (66.3%) nije svjedočila nasilju, dok je trećina učenika bila svjedok nasilnih incidenata. Ovi rezultati ukazuju na to da, iako postoji nasilje u školama, veliki broj učenika možda nije izložen direktnim nasilnim situacijama.

– **Po tvom mišljenju, glavni uzrok vršnjačkog nasilja je?**

Ovo pitanje se odnosi na percepciju učenika o glavnim uzrocima vršnjačkog nasilja. Najviše učenika (45.7%) navodi verbalne konflikte i uvrede kao glavni uzrok nasilja, dok 22.8% učenika ističe loše porodične odnose kao drugi značajan uzrok. Manji procenat učenika navodi fizički izgled (8.7%) i nedostatak razgovora (4.3%) kao faktore nasilja.

Chi-Square	Df	p-vrijednost
66.633	4	0.000

Rezultati hi kvadrat testa su značajni ($p < 0.05$), što znači da postoji statistički značajna razlika u percepciji učenika o uzrocima vršnjačkog nasilja. Većina učenika smatra da verbalni konflikti i uvrede najčešće dovode do nasilja, dok loši porodični odnosi, fizički izgled i nedostatak razgovora, takođe, igraju važnu ulogu. Ovi rezultati ukazuju na potrebu za prevencijom verbalnog nasilja i jačanjem komunikacionih vještina među učenicima.

Rezultati intervju sa nastavnicima i stručnim saradnicima:

Nastavnici i stručni saradnicisu, takođe, odgovarali na pitanja koja su se odnosila na prisustvo vršnjačkog nasilja. Njihovi odgovori ukazuju na sljedeće:

– **Smatrate li da je nasilje prisutno u Vašoj školi i u kojoj mjeri?**

	Frekvence	Procenti
Da, prisutno je.	1	8.3
Nije prisutno.	1	8.3
Nasilje je prisutno u manjoj mjeri.	10	83.3
Ukupno	12	100.0

Većina nastavnika potvrđuje da je nasilje prisutno u školama. Prema odgovorima nastavnika, 83.3% smatra da je nasilje među učenicima prisutno, ali u manjoj mjeri, dok 8.3% nastavnika smatra da nasilje nije prisutno u školama. Statistički značajna razlika u odgovorima ($p = 0.002$) ukazuje da većina nastavnika primjećuje određeni nivo nasilja, ali ga karakterišu kao manje izraženo. Većina nastavnika vjeruje da je nasilje prisutno, ali da je školski sistem djelimično uspješan u prepoznavanju i rješavanju problema. To ukazuje na potrebu za dodatnim preventivnim mjerama i programima, kako bi se osigurala bezbjednost učenika i spriječio dalji razvoj nasilničkog ponašanja.

– **Koje vrste nasilja su zastupljene u školi i gdje se ono najčešće dešava?**

	Frekvence	Procenti
Verbalno nasilje je najizraženije, za vrijeme odmora, u fiskulturnoj sali, svlačionici.	10	83.3
Fizički sukobi, za vrijeme odmora, u dvorištu škole.	1	8.3
Nasilje nije zastupljeno.	1	8.3
Ukupno	12	100.0

Nastavnici i stručni saradnici ističu da je najviše izraženo verbalno nasilje (83.3%) i da se uglavnom se događa za vrijeme odmora, u fiskulturnoj sali, svlačionici. Fizički sukobi se događaju van učionica, najčešće tokom odmora, kao i u dvorištu škole. Oni ukazuju na to da je verbalno nasilje najčešći oblik, dok se fizičko nasilje dešava rjeđe. Mjesta gdje se nasilje najčešće događa su hodnici, igrališta i prostori gdje nadzor nije konstantan.

– **Postoje li programi rada s djecom koja ispoljavaju nasilne obrasce ponašanja?**

Pitanje 3	Frekvence	Procenti
Da, postoji program rada.	10	83.3
Osim individualnog razgovora sa učenikom i roditeljima, drugi program rada ne postoji.	2	16.7
Total	12	100.0

Zajednički zaključak:

Kombinovanjem rezultata ankete i intervjua sa nastavnicima i stručnim saradnicima, možemo zaključiti da vršnjačko nasilje postoji u osnovnim školama, a najčešće se manifestuje u obliku verbalnih konflikata i uvreda. Verbalno nasilje je daleko zastupljenije od fizičkog nasilja, prema učenicima i nastavnicima i stručnim saradnicima. Ovi podaci nam potvrđuju hipotezu da je nasilje prisutno u školama, ali, takođe, ukazuju na potrebu za unapređenjem programa prevencije nasilja, posebno u domenu verbalnih sukoba. Osim individualnog razgovora, preporučuje se uvođenje edukativnih radionica za učenike koje će ih osnažiti u razvijanju vještina nenasilne komunikacije i rješavanje konflikata. Takođe, potrebno je pružiti dodatnu podršku nastavnicima i stručnim saradnicima kroz obuke o prepoznavanju i efikasnom reagovanju na verbalno nasilje među učenicima.

5.2. Uticaj roditeljskog stila vaspitanja na razvoj nasilničkog ponašanja

Druga sporedna hipoteza glasi: *Pretpostavlja se da roditeljski stil doprinosi razvoju nasilničkog ponašanja.* Ovu hipotezu smo provjerili pomoću anketnog upitnika sa učenicima i intervjuom sa nastavnicima i stručnim saradnicima. Istraživanje je obuhvatilo pitanja o roditeljskim stilovima vaspitanja i njihovom uticaju na ponašanje djece. Nastavnici i stručni saradnici su u intervjuima iznijeli svoja mišljenja o povezanosti roditeljskog pristupa i sklonosti djece ka nasilju, dok su podaci iz ankete detaljno analizirani uz pomoć hi kvadrat testa. Slijedi analiza rezultata vezanih za hipotezu H2.

Sljedeća tabela prikazuje odgovore učenika u procentima na pitanje kakvi su tvoji roditelji.

Karakteristike roditelja	DA (%)	NE (%)	PONEKAD (%)

Strogi	10.9	48.9	40.2
Kontrolišu te	48.9	30.4	20.7
Zanemaruju te	1.1	71.7	27.2
Nasilni su jedan prema drugom	3.3	96.7	0.0
Kažnjavaju te fizički	1.1	91.3	7.6
Zahtjevni	33.7	39.1	27.2
Pokazuju toplinu i emocije	87.0	0.0	13.0
Postavljaju jasne granice za tvoja ponašanja	69.6	9.8	20.7
Popustljivi su	37.0	8.7	54.3
Pružaju ti podršku	95.7	2.2	2.2
Dozvoljavaju ti da samostalno donosiš odluke	29.3	17.4	53.3
Pokazuju ljubav prema tebi	96.7	0.0	3.3

Analiza roditeljske strogosti

Ovi podaci pokazuju da većina učenika (48.9%) ima roditelje koji nijesu strogi, dok značajan dio (40.2%) primjećuje povremenu strogost. Samo manji broj (10.9%) učenika smatra da su njihovi roditelji strogi. Ovakva raspodjela može ukazivati na to da većina

roditelja preferira fleksibilniji pristup u vaspitanju, uz primjenu strogoće samo kad je neophodno.

Analiza roditeljske roditeljske kontrole

Podaci pokazuju da skoro polovina ispitanika (48.9%) doživljava visok nivo roditeljske kontrole, što može sugerisati da roditelji imaju značajan uticaj na ponašanje i odluke djece. S druge strane, oko trećina (30.4%) ispitanika osjeća slobodu u svakodnevnim aktivnostima, dok (20.7%), njih doživljava kontrolu samo u određenim situacijama.

Analiza roditeljskog zanemarivanja

Ovi rezultati sugerišu da se većina ispitanika (71.7%) osjeća emocionalno i fizički podržano od strane roditelja, što je pozitivan pokazatelj prisutnosti pažnje i brige. Međutim, relativno visok procenat (27.2%) onih koji povremeno osjećaju zanemarivanje može ukazivati na to da u nekim slučajevima roditelji nijesu uvijek u mogućnosti da odgovore na potrebe djece ili da su previše zaokupljeni drugim obavezama. Samo (1.1%) ispitanika koji doživljavaju konstantno zanemarivanje može predstavljati ozbiljniji problem koji zahtjeva dodatnu pažnju.

Analiza nasilja među roditeljima

Ovi rezultati sugerišu da velika većina ispitanika dolazi iz porodica u kojima ne postoji nasilje među roditeljima, što predstavlja pozitivan pokazatelj u pogledu porodičnih odnosa. Ipak, činjenica da 3.3% ispitanika doživljava nasilje među roditeljima je zabrinjavajuća, jer čak mali procenat nasilnih odnosa može imati ozbiljan uticaj na razvoj i emocionalno stanje djece. Važno je skrenuti pažnju na te slučajeve i razmotriti moguće intervencije ili dodatnu podršku za porodice koje se suočavaju s ovim problemom.

Analiza fizičkog kažnjavanja od strane roditelja

Ovi podaci pokazuju da je fizičko kažnjavanje rijetka pojava među većinom ispitanika, što je pozitivan znak, jer ukazuje na preovladavanje nenasilnih vaspitnih metoda. Međutim, zabrinjavajući je podatak da 8.7% učenika doživljava fizičko kažnjavanje od roditelja. Iako ovaj procenat nije visok, on može ukazivati na potrebu za dodatnim edukacijama o metodama

disciplinovanja koje su usmjerene na razvijanje pozitivnih obrazaca ponašanja, bez upotreba nasilja.

Analiza roditeljskih zahtjeva

Ovi rezultati sugerišu da su iskustva učenika u vezi sa roditeljskim očekivanjima prilično raznolika. Skoro trećina (33.7%) učenika smatra da su suočeni sa visokim zahtjevima, što može ukazivati na prisustvo roditeljske ambicioznosti ili potrebe da djeca ispune određene standarde. S druge strane, najveći dio učenika 39.1% ne osjeća značajan pritisak od roditelja, što može ukazivati na opušteniji stil vaspitanja. Preostali dio 27.2% primjećuje zahtjeve povremeno, što može značiti da se roditelji prilagođavaju situacijama, postavljajući očekivanja samo kada to smatraju potrebnim.

Analiza roditeljskog pokazivanja ljubavi i topline

Ovi rezultati ukazuju na to da većina učenika 87.0% dolazi iz porodica u kojima se roditelji aktivno trude da izraze pozitivne emocije, što doprinosi stvaranju stabilnog i podržavajućeg porodičnog okruženja. Odsustvo odgovora u kategoriji ne 0.0% govori da su svi učenici barem u nekom trenutku doživljavaju ljubav svojih roditelja, što je vrlo pozitivan nalaz. Ipak, 13.0% učenika koji doživljavaju ljubav samo povremeno može ukazivati na manjak konzistentnosti u izražavanju topline i ljubavi, što može uticati na to kako djeca percipiraju emocionalnu podršku u porodici.

Analiza postavljanje jasnih granica za ponašanje

Ovi rezultati pokazuju da većina učenika 69.6% odrasta u okruženju sa jasno definisanim pravilima i granicama ponašanja, što može doprinijeti osjećaju sigurnosti i stabilnosti. To ukazuje na roditelje koji su dosljedni u primjeni vaspitnih metoda, što je ključno za razvoj odgovornog ponašanja. Pored toga, 20.7% učenika navodi da se granice postavljaju samo povremeno, što može ukazivati na nedosljednost u primjeni pravila. S druge strane, 9.8% učenika osjeća da granice uopšte ne postoje, što može voditi ka neprihvatljivom ponašanju.

Analiza roditeljske popustljivosti

Ovi rezultati sugerišu da većina ispitanika 54.3% doživljava roditeljsku popustljivost, što može ukazivati na fleksibilan pristup roditelja. Istovremeno 37.0% učenika ima iskustvo sa roditeljima koji primjenjuju popustljiv stil, što može uticati na oblikovanje ponašanja djece, razvijanje većeg osjećaja slobode, ali i potencijalno dovesti do nedostataka strukture i pravila. S druge strane, mali procenat 8.7% učenika osjeća da roditelji nijesu popustljivi, što može ukazivati na stroži pristup.

Analiza roditeljske podrške

Ovi rezultati jasno ukazuju na visok nivo roditeljske podrške među većinom učenika 95.7%, što je pozitivan nalaz jer roditeljska podrška ima ključnu ulogu u emocionalnom i psihološkom razvoju djece.

Analiza samostalnog donošenja odluka kod djece

Ovi rezultati ukazuju na raznovrsna iskustva učenika kada je riječ o samostalnom donošenju odluka. Iako gotovo trećina učenika 29.3% ima priliku da donosi odluke samostalno, više od polovine 53.3% doživljava da im se odluke dozvoljavaju samo u određenim situacijama. Ovo može ukazivati na roditeljsku tendenciju da žele zadržati određeni nivo kontrole dok istovremeno prepoznaju važnost razvijanja samostalnosti kod djece. S druge strane, 17.4% učenika osjeća da im roditelji ne dozvoljavaju da donose odluke, što može ukazivati na autoritarniji pristup u vaspitanju. Ovaj stil može ograničiti razvoj kritičkog mišljenja i sposobnosti donošenja odluka kod djece, što je ključno za njihov emocionalni i socijalni razvoj.

Analiza izražavanja ljubavi roditelja prema djeci

Ovi rezultati jasno ukazuju na izuzetno visok nivo izražavanja ljubavi među roditeljima i djecom, s obzirom na to da gotovi svi ispitanici 96.7% osjećaju da njihovi roditelji aktivno pokazuju ljubav i brigu. Nedostatak odgovora u kategoriji ne sugerise da svi ispitanici barem povremeno doživljavaju roditeljsku ljubav, što je ključno za razvoj zdravih emocionalnih odnosa. Ipak, 3.3 ispitanika koji smatraju da roditelji pokazuju ljubav samo povremeno može ukazivati na potrebu za većom dosljednošću u izražavanju emocija.

- **Ako si bio/la žrtva vršnjačkog nasilja i rekao/la svojim roditeljima, kako su postupili?**

	Frekvence	Procenti
Nisam bio/la žrtva vršnjačkog nasilja	39	42.4
Samo su saslušali	8	8.7
Nisu mi vjerovali	6	6.5
Preduzeli su odgovarajuće mjere sa razrednim u školi	37	40.2
Nisu ništa učinili	2	2.2
Ukupno	92	100.0

Chi-Square	Df	p-vrijednost
58.170	3	0.000

Rezultati hi kvadrat testa su statistički značajni, što ukazuje da postoji značajna razlika u reakcijama roditelja na vršnjačko nasilje. Većina roditelja preduzima odgovarajuće korake kako bi riješila problem nasilja, dok manji procenat roditelja samo sasluša ili ne vjeruje djeci. Podrška roditelja u takvim situacijama ključna je za emocionalno zdravlje djece i prevenciju daljih nasilničkih ponašanja.

- **Da li smatrate da su roditelji koji su agresivni ili nasilni prema svojoj djeci skloniji da im djeca budu agresivna prema svojim vršnjacima u školi?**
- 38.5% učenika smatra da su djeca nasilnih roditelja sklonija agresivnom ponašanju
- 26.4% učenika nije sigurno u vezi sa ovom tvrdnjom.
- 35.1% učenika smatra da su djeca nasilnih roditelja nijesu sklonija agresivnom ponašanju.
- Hi kvadrat test:

Chi-Square	Df	p-vrijednost
2.132	2	0.344

Hi kvadrat test nije pokazao statistički značajnu razliku, što ukazuje da učenici nemaju jasan stav o povezanosti roditeljskog nasilja i agresivnog ponašanja. Iako većina učenika prepoznaje povezanost nasilnog roditeljstva sa agresijom kod djece, podaci nijesu dovoljno jaki da potvrde ovu povezanost kao statistički značajnu.

- **Koliko često vaši roditelji razgovaraju sa vama o tome kako se ponašati prema drugima i kako se nositi sa konfliktima?**
- Rezultati ankete:
- 41.3% učenika navodi da roditelji rijetko razgovaraju sa njima o pravilnom ponašanju prema drugima.
- 29.3% učenika tvrdi da roditelji redovno razgovaraju sa njima o ovoj temi.
- 25% učenika tvrdi da roditelji nekoliko puta nedjeljno razgovaraju sa njima o ovoj temi.
- 4.4% učenika tvrdi da roditelji nikada ne razgovaraju sa njima o ovoj temi.
- Hi kvadrat test:

Chi-Square	Df	p-vrijednost
52.891	4	0.000

Rezultati hi kvadrat testa pokazuju statistički značajnu povezanost između učestalosti razgovora o ponašanju i sklonosti ka nasilju. Djeca koja često razgovaraju sa roditeljima o tome kako se ponašati prema drugima imaju manju vjerovatnoću da postanu nasilnici. S druge strane, rijetki razgovori mogu doprinijeti impulsivnom i agresivnom ponašanju.

- **Da li vaši roditelji razgovaraju s vama o emocijama i problemima koje imate u školi?**

Rezultati ankete:

- 66.3% učenika navodi da roditelji redovno razgovaraju sa njima o emocijama i problemima u školi.
- 26.1% učenika navodi da roditelji ponekad razgovaraju sa njima o emocijama i problemima u školi
- 3.1% učenika navodi da roditelji rijetko razgovaraju sa njima o emocijama i problemima u školi
- 4.1% učenika navodi da roditelji nikada ne razgovaraju sa njima o emocijama i problemima u školi.
- Hi kvadrat test:

Chi-Square	Df	p-vrijednost
95.913	3	0.000

Rezultati su statistički značajni, što potvrđuje značaj emocionalne podrške roditelja za prevenciju nasilnog ponašanja. Djeca koja redovno razgovaraju sa roditeljima o problemima i emocijama rjeđe ispoljavaju nasilničko ponašanje.

– **Da li tvoji roditelji kontrolišu šta gledaš na TV-u ili internetu?**

Rezultati ankete:

- 53.3% učenika navodi da roditelji ponekad kontrolišu sadržaj koji gledaju na TV-u ili internetu.
- 22.8% učenika izjavilo je da roditelji ne kontrolišu šta gledaju
- 23.9% učenika izjavilo je da roditelji kontrolišu sadržaji koji gledaju na TV-u ili na internetu.
- Hi kvadrat test:

Chi-Square	Df	p-vrijednost
16.457	2	0.000

Statistički značajni rezultati ukazuju da postoji povezanost između roditeljske kontrole nad medijskim sadržajem i ponašanja učenika. Djeca koja su pod većim nadzorom roditelja u vezi sa onim što gledaju na TV-u ili na internetu imaju manju vjerovatnoću da razviju nasilničko ponašanje,

Zaključci iz intervju sa nastavnicima i stručnim saradnicima.

– **Smatrate li da roditeljsko vaspitanje utiče na nasilničko ponašanje djeteta?**

Nastavnici i stručni saradnici su se složili da je roditeljski vaspitanje, uključujući pretjeranu strogost, fizičko kažnjavanje i nedostatak komunikacije, direktno povezan sa nasilničkim ponašanjem djece. Oni ističu da djeca koja dolaze iz porodica u kojima je prisutno nasilje, ili gdje roditelji ne postavljaju jasne granice, češće pokazuju agresivno ponašanje prema vršnjacima. Djeca koja nemaju dovoljno podrške kod kuće često koriste nasilje kao način izražavanja frustracije ili privlačenja pažnje. Takođe, djeca iz porodica u

kojima su roditelji emotivno topli i podržavajući imaju manju vjerovatnoću da ispolje nasilničko ponašanje. Nastavnici i stručni saradnici su jednoglasni (100%) u stavu da roditeljski stil ima značajan uticaj na ponašanje djece. Većina nastavnika (91.7%) smatra da djeca izložena agresivnom ponašanju u porodici najčešće pokazuju nasilničko ponašanje prema vršnjacima. Ovi rezultati snažno podržavaju hipotezu da stil vaspitanja direktno utiču na ponašanje djece u školi, što naglašava važnost uključivanja roditelja u preventivne programe i edukacije.

Zaključak za H2: Rezultati ankete i intervjua pokazuju da roditeljski stil značajno utiče na sklonost djece ka nasilju. Podrška, pokazivanje ljubavi i topline, razgovori o ponašanju i emocijama, postavljanju jasnih granica, doprinose smanjenju nasilničkog ponašanja. S druge strane, fizičko kažnjavanje, nedostatak komunikacije i nepostavljanje granica, povećavaju vjerovatnoću pojave nasilja kod djece.

5.3. Uticaj nestabilnih porodičnih odnosa na razvoj agresivnog ponašanja kod djece.

Treća sporedna hipoteza glasi: *Pretpostavlja se da nestabilno porodični odnosi (razvod roditelja, zaposlenost roditelja, djeca alkoholičara) izazivaju agresivne tendencije kod djece.* Ovu hipotezu smo provjerili pomoću anketnog upitnika sa učenicima i intervjua sa nastavnicima i stručnim saradnicima. Ova hipoteza istražuje kako nestabilni porodični odnosi, poput razvoda, porodičnih konflikata ili problema kao što su alkoholizam i nasilje u porodici, mogu doprinijeti agresivnim tendencijama kod djece. Ispituju se odgovori učenika na pitanja 7 i 8 iz ankete, kao i uvidi dobijeni iz intervjua sa nastavnicima i stručnim saradnicima.

- **Da li se osjećate voljeno i podržano od strane članova vaše porodice?**
- 96.7% učenika smatra da se osjeća podržano i voljeno od strane porodice.
- Samo 3.3% učenika izjavilo je da nijesu sigurni da li se osjećaju podržano i voljeno od strane porodice.

Chi-Square	Df	p-vrijednost
80.391	1	0.000

Rezultati hi kvadrat testa su statistički značajni, što potvrđuje da većina učenika smatra da se osjeća podržano i voljeno od strane članova svoje porodice.

– Kako biste opisali atmosferu u vašoj porodici?

Rezultati ankete pokazuju da 78.3% učenika opisuje atmosferu u svojoj porodici kao pozitivnu i podržavajuću, dok 18.5% učenika navodi da je atmosfera u njihovoj porodici ponekad napeta, ali uglavnom harmonična. Samo mali procenat učenika (3.3%) opisuje atmosferu u porodici kao neutralnu ili negativnu.

Chi-Square	Df	p-vrijednost
86.761	2	0.000

Statistički značajni rezultati ukazuju na jasnu povezanost između porodične atmosfere i ponašanja djece. Djeca koja dolaze iz napetih ili disfunkcionalnih porodica su sklonija nasilju. Atmosfera u porodici je važan faktor koji utiče na emocionalnu stabilnost djece.

Zaključci iz intervju sa nastavnicima

Šta mislite da li djeca koja su izložena nasilju u porodici pokazuju agresivno ponašanje prema svojim vršnjacima?

Većina nastavnika (91.7%) smatra da djeca izložena agresivnom ponašanju u porodici najčešće pokazuju nasilničko ponašanje prema vršnjacima. Ovi rezultati snažno podržavaju hipotezu porodični odnosi direktno utiču na ponašanje djece u školi.

Zaključak za H3

Rezultati ankete i hi kvadrat testa, zajedno sa stavovima nastavnika, potvrđuju hipotezu da nestabilni porodični odnosi imaju značajan uticaj na razvoj agresivnih tendencija kod djece. Djeca koja dolaze iz disfunkcionalnih porodica, gdje su prisutni alkoholizam, razvod ili nasilje, imaju veću sklonost ka nasilničkom ponašanju. S druge strane, djeca koja odrastaju u podržavajućem i pozitivnom porodičnom okruženju, pokazuju manju vjerovatnoću da postanu nasilnici. Zbog toga je ključno uključiti porodicu u programe prevencije nasilja kako bi se unaprijedila emocionalna stabilnost kod djece

5.4. Redovno gledanje televizijskih programa koje sadrže nasilničko ponašanje izaziva agresivne tendencije kod djece.

Četvrta sporedna hipoteza glasi: *Pretpostavlja se da redovno gledanje televizijskih programa koje sadrže nasilničko ponašanje izaziva agresivne tendencije kod djece.* Ovu hipotezu smo provjerili pomoću anketnog upitnika sa učenicima i intervju sa nastavnicima i stručnim saradnicima.

Ova analiza se bazira na pitanjima 11, 12 i 13 iz ankete, kao i intervju sa nastavnicima i stručnim saradnicima, kako bismo istražili uticaj nasilnih medijskih programa na ponašanje djece.

– Da li gledate neke od sljedećih crtanih filmova?

U ovom pitanju učenici su odgovarali na to da li gledaju crtane filmove koji sadrže nasilje, kao što su Betmen, Transformersi, Power Rangers i Ben Ten. Rezultati ankete:

- Betmen: 30.4% učenika gleda Betmena, 69.6% ne gleda.
- Transformersi: 25% učenika gleda Transformerse, 75% ne gleda.
- Power Rangers: 19.6% učenika gleda Power Rangers, 80.4% ne gleda.
- Ben Ten: 37% učenika gleda Ben Ten, 63% ne gleda.

Značajan procenat učenika gleda nasilne crtane filmove, pri čemu je najgledaniji Ben Ten (37%), zatim Betmen (30.4%), Transformersi (25%) i Power Rangers (19.6%). Izloženost ovim sadržajima može doprinijeti agresivnim tendencijama kod djece, ali nijesu svi učenici jednako izloženi.

– Koliko često gledate crtane filmove sa nasilnim sadržajem?

Ovo pitanje istražuje da li učenici biraju crtane filmove sa nasilnim sadržajem i kako to utiče na njihovo ponašanje.

- 65.2% učenika bira akcione ili borbene crtane filmove često ili ponekad koje uključuju nasilje.
- 34.8% učenika ne bira nasilne crtane filmove.

Vise od polovine učenika gleda crtane filmove sa nasilnim sadržajem, što može doprinijeti njihovom nasilničkom ponašanju. Gledanje borbenih i akcionih crtanih filmova može uticati na povećanje agresivnih tendencija kod učenika.

– **Da li si imao/la idola iz filma, serije, crtanog filma i želio/ljela da budeš kao on/ona?**

Ovo pitanje ispituje da li su učenici imali idole iz medijskih sadržaja (filmova, serija, crtanih filmova) i da li su željeli da se poistovjetite sa njima. Kroz ovo pitanje možemo procijeniti uticaj određenih likova na formiranje identiteta i ponašanja učenika, uključujući i agresivne tendencije ako su idoli bili nasilni likovi.

Rezultati ankete:

- 70.7% učenika izjavilo je da su imali idola iz filma, serije ili crtanog filma i željeli da budu kao oni.
- 29.3% učenika navelo je da nijesu imali idola iz medijskih sadržaja.

Veliki procenat učenika (70.7%) je imao idole iz medijskih sadržaja koje su gledali i željeli su da se poistovjete sa njima. To ukazuje na značajan uticaj medija na djecu, jer likovi iz filmova, serija i crtanih filmova postaju modeli ponašanja za učenike.

Dodatna analiza: Hi kvadrat test nezavisnosti

Da bi se provjerilo da li redovno gledanje televizijskih sadržaja sa nasiljem izaziva agresivne tendencije kod djece, korišćen je hi kvadrat test nezavisnosti. Test je korišćen da bi se analizirala povezanost između dva pitanja:

1. Koliko često gledaš filmove sa nasilnim sadržajem?
2. Kako je učenik reagovao u prisustvu vršnjačkog nasilja?

Ova tabela prikazuje odnos između toga koliko često učenici gledaju crtane filmove sa nasilnim sadržajem i njihovih reakcija u situacijama vršnjačkog nasilja.

Pitanje 12	Odmah prijavio/la	Samo posmatrao/la	Pomagao/la žrtvi	Samo otišao/la	Ukupno
Često	2	0	2	2	6
Ponekad	3	7	6	3	19
Nikad	3	0	1	1	5
Ukupno	8	7	9	6	30

Iz posljednje tabele uočavamo da 83.3% vrijednosti ima očekivanu frekvencu manju od 5. S

obzirom na ovakvu distribuciju rezultata prikladnije je koristiti Fisherov egzaktni test umjesto hi kvadrat testa. Vrijednost test statistike je 7.320 i $p = 0.244 > 0.05$, pa zaključujemo da nema statistički značajnu povezanost između pitanja koliko često gledaš filmove sa nasilnim sadržajem i pitanja kako je učenik reagovao u prisustvu vršnjačkog nasilja.

Zaključci iz intervjua sa nastavnicima i stručnim saradnicima

– **Kako procjenjujete uticaj nasilnih programa koji sadrže nasilničko ponašanje na agresivne tendencije kod djece?**

Pitanje 6	Frekvence	Procenti
Ima veliki uticaj	11	91.7
Nisam siguran/na	1	8.3
Ukupno	12	100.0

Nastavnici i stručni saradnici su u intervju naveli da djeca koja provode puno vremena igrajući nasilne video-igre ili gledajući nasilne programe često pokazuju problematično ponašanje u školi. Oni smatraju da djeca postaju desenzibilisana na nasilje i manje osjećaju posljedice svog ponašanja kada su izložena nasilnim medijskim sadržajima. Većina nastavnika i stručnih saradnika (91.7%) vjeruje da nasilni programi i nasilni medijski sadržaji značajno utiču na razvoj agresivnih tendencija kod djece. Iako hi kvadrat test pokazuje da nema statistički značajne razlike u stavovima o tome koji medij ima najveći uticaj ($p = 0.424$), Odgovori sugerišu da svi mediji, uključujući internet, društvene mreže i televiziju, imaju podjednako negativan uticaj na ponašanje djece. Ovi rezultati ukazuju na potrebu za povećanim nadzorom medijskih sadržaja kojima su djeca izložena.

Zaključak za H4

Rezultati ankete i hi kvadrat testa, kao i intervjui sa nastavnicima i stručnim saradnicima, potvrđuju hipotezu da nasilni medijski sadržaji imaju negativan uticaj na ponašanje djece. Djeca koja su često izložena nasilnim sadržajima na televiziji pokazuju sklonost ka agresivnom ponašanju. Sa druge strane, roditeljska kontrola medijskog sadržaja

mogu smanjiti ovu vjerovatnoću i pomoći djeci da razviju pozitivne obrasce ponašanja.

5.5. Izloženost raznim medijskim sadržajima kao što su: Instagram, Fejsbuk, Tik-tok i video-igrice, mogu dovesti do razvoja negativnih oblika ponašanja.

Peta sporedna hipoteza: *Pretpostavlja se da raznim medijskim sadržajima kao što su: Instagram, Fejsbuk, Tik-tok i video-igrice, mogu dovesti do razvoja negativnih oblika ponašanja.* Ovu hipotezu smo provjerili pomoću anketnog upitnika i intervjua sa nastavnicima i stručnim saradnicima.

- Korišćen je i hi kvadrat test nezavisnosti za provjeru povezanosti između upotrebe medijskih sadržaja i reakcija učenika na vršnjačko nasilje.
- **Zbog čega koristiš internet?**

Kako je bilo moguće dati više odgovora na ovo pitanje, prikazana je distribucija odgovora učenika.

Odgovori	Frekvencija	Procenat
Za obavljanje školskih zadataka	32	12.4%
Za komunikaciju s prijateljima putem društvenih mreža	71	27.5%
Za gledanje video sadržaja na platformama poput Jutjuba	41	15.9%
Za igranje video-igrice	47	18.2%
Za slušanje muzike i gledanje filmova	43	16.7%
Za učenje novih vještina	24	9.3%
Ukupno	258	100.0%

Najveći broj učenika je odgovorilo da internet koriste za komunikaciju s prijateljima putem društvenih mreža 27.5%. Ovaj podatak sugerira da je internet preventivno sredstvo društvenog povezivanja, omogućujući učenicima da održavaju kontakte sa prijateljima. Na drugom mjestu po učestalosti upotrebe interneta je igranje video-igrica 18.2%, što potvrđuje da su igre popularan oblik među mladima. Za slušanje muzike i gledanje filmova 16.7% i gledanje video sadržaja na platformama poput Jutjuba 15.9%. Ovi rezultati ukazuju na to da vizuelni i audio sadržaji čine značajan dio potrošnje digitalnih medija među učenicima. Za obavljanje školskih zadataka 12.4%. Ovaj podatak sugerira da internet nije primarno shvaćen kao alat za učenje i obrazovanje, već prije kao sredstvo zabave i komunikacije. Najmanji broj učenika je odgovorilo da internet koriste za učenje novih vještina 9.3%. Iako postoji mnogo resursa koji omogućavaju razvoj različitih vještina na internetu, učenici očigledno ne koriste internet u dovoljnoj mjeri za ovu svrhu. Ovo može biti znak da učenici ne vide učenje novih vještina kao atraktivnu opciju na internetu ili nijesu svjesni dostupnih resursa.

Pitanje 15: Koje vrste video-igara najviše igraš?

Distribucija odgovora učenika je prikazana u sljedećoj tabeli.

Pitanje 15	Frekvence	Procenti
Ne igram igrice	3	3.3%
Akcijske	32	34.8%
Avanturističke	20	21.7%
Igrice u kojima se odvija pucnjava	12	13.0%
Igrice u kojima se odvija borba	5	5.4%
Sportske	17	18.5%
Edukativne	3	3.3%

Ukupno	92	100.0%
---------------	----	--------

Najveći broj učenika je odgovorilo da igra akcijske igrice 34.8%, dok najmanji broj učenika je odgovorilo da igra edukativne igre 3.3% kao i 3.3% da uopšte ne igraju igrice. Vidljivo je da su akcijske igre najpopularnije među učenicima. Ova vrsta igara je poznata po intenzivnoj dinamici, brznoj reakciji, te često uključuje takmičarski duh. S druge strane, najmanji broj učenika igra edukativne igre. Edukativne igre, iako imaju potencijal da povežu učenje sa zabavom, očigledno nijesu toliko popularne među učenicima. Takođe, isti procenat učenika 3.3% navodi da uopšte ne igra igrice. Ova grupa može uključivati učenike koji preferiraju druge aktivnosti poput sporta, čitanja ili druženja, ili jednostavno nemaju interesovanja za igre uopšte.

Pitanje 16: Da li ste imali negativno iskustvo na internetu zbog nasilja?

Pitanje 16	Frekvence	Procenti
Da	20	21.7%
Ne	72	78.3%
Ukupno	92	100.0%

Podaci pokazuju da 78.3% učenika nije doživjelo nasilje na internetu, što je pozitivan pokazatelj i ukazuje na relativno sigurno digitalno okruženje za većinu ispitanika. Ipak, zabrinjavajući je podatak da čak 21.7% učenika izjavljuje da je bilo izloženo nasilju na internetu. Ovo predstavlja značajan procenat, jer to znači da je više od jedne petine učenika imalo negativno iskustvo na internetu. Podaci sugerišu da, iako većina učenika nije direktno pogođena, postoji potreba za dodatnim preventivnim mjerama, edukacijom i podrškom za učenike koji su doživjeli nasilje.

Pitanje 17: Gledanje snimaka koji prikazuje školske tuče na društvenim mrežama je?

Pitanje 17	Frekvence	Procenti
-------------------	------------------	-----------------

Normalno	5	5.4%
Prihvatljivo	3	3.3%
Svi to rade	5	5.4%
Nasilje na internetu	19	20.7%
Neprihvatljivo	60	65.2%
Ukupno	92	100.0%

Najveći broj učenika smatra da je gledanje snimaka koji prikazuje školske tuče na društvenim mrežama neprihvatljivo 65.2%. Ovaj rezultat je pozitivan jer sugerira da većina učenika ima svijest o negativnim posljedicama promovisanja nasilja i ne podržava takve sadržaje. Dok mali broj učenika smatra da je gledanje snimaka koji prikazuje školske tuče na društvenim mrežama prihvatljivo 3.3%. Iako se radi o maloj grupi, ovaj podatak ukazuje na postojanje učenika koji potencijalno ne percipiraju u potpunosti štetu koju ovakvi sadržaji mogu prouzrokovati. Takvi snimci mogu podstaći normalizaciju nasilja, umanjiti empatiju i doprinijeti povećanju rizika od nasilnog ponašanja, jer gledanje ovakvih scena može da stvori osjećaj da su tuče zabavne ili vrijedne pažnje.

Pitanje 19: Koje vrste medija najčešće koristiš?

Pitanje 19	Frekvence	Procenti
TV	26	28.3%
Internet	47	51.1%
Video-igrice	17	18.5%
Ostalo	2	2.2%
Ukupno	92	100.0%

Vidimo da učenici najviše koriste medij internet 51.1. Ovaj podatak naglašava dominantnu ulogu interneta u svakodnevnom životu mladih, što je u skladu sa globalnim trendovima digitalizacije. Međutim, ovakva velika zastupljenost interneta može ukazivati i na potencijalne izazove, kao što su rizik od prekomjernog korišćenja, izloženost neprimjerenom sadržaju, kao i smanjena upotreba drugih tradicionalnih medija koji mogu imati edukativne vrijednosti.

Hi kvadrat test nezavisnosti

Za analizu povezanosti između upotrebe medijskih sadržaja i reakcija učenika na vršnjačko nasilje, korišćen je hi kvadrat test. Slijede tabele sa crosstabovima i rezultatima hi kvadrat testa za pitanja 15, 16, 17 i 19 u odnosu na reakcije učenika na nasilje.

Pitanje 15		Odmah prijavio/la	Samo posmatrao/la	Pomagao/la žrtvi	Samo otišao/la	Ukupno
Ne igram igrice		0	2	0	0	2
	Akcijske	3	4	3	2	12
	Avanturističke	2	1	3	1	7
Igrice u kojima se odvija pucnjava		0	0	2	1	3
	Igrice u kojima se odvija borba	1	0	0	1	2
Sportske		1	0	1	1	3
Edukativne		1	0	0	0	1

Ukupno	8	7	9	6	30
---------------	---	---	---	---	----

Rezultati hi kvadrat testa: $p = 0.776$ (Fisherov egzaktni test), nema statistički značajne povezanosti između vrste igrice i reakcija učenika u prisustvu vršnjačkog nasilja.

Pitanje 16	Odmah prijavio/la	Samo posmatrao/la	Pomagao/la žrtvi	Samo otišao/la	Ukupno
Da	5	3	1	2	11
Ne	3	4	8	4	19
Ukupno	8	7	9	6	30

Rezultati hi kvadrat testa: $p = 0.183$ (Fisherov egzaktni test), nema statistički značajne povezanosti između negativnog iskustva na internetu i reakcija učenika na vršnjačko nasilje.

Pitanje 17	Odmah prijavio/la	Samo posmatrao/la	Pomagao/la žrtvi	Samo otišao/la	Ukupno
Normalno	1	1	0	1	3
Prihvatljivo	2	0	0	0	2
Svi to rade	0	0	0	2	2
Nasilje na internetu	1	4	4	0	9
Neprihvatljivo	4	2	5	3	14
Ukupno	8	7	9	6	30

Rezultati hi kvadrat testa: $p = 0.086$ (Fisherov egzaktni test), nema statistički značajne

povezanosti između stava o nasilju na internetu i reakcija učenika na vršnjačko nasilje.

Pitanje 19	Odmah prijavio/la	Samo posmatrao/la	Pomagao/la žrtvi	Samo otišao/la	Ukupno
TV	2	0	1	2	5
Internet	5	6	6	2	19
Video-igrice	1	1	2	2	6
Ukupno	8	7	9	6	30

Rezultati hi kvadrat testa: $p = 0.608$ (Fisherov egzaktni test), nema statistički značajne povezanosti između izvora medijskog sadržaja i reakcija učenika na vršnjačko nasilje.

Međutim, hi kvadrat testovi nezavisnosti nijesu pokazali statistički značajnu povezanost između upotrebe različitih medijskih sadržaja i reakcija učenika na vršnjačko nasilje. To znači da, prema ovim rezultatima, vrste medijskih sadržaja kojima su učenici izloženi nijesu direktno povezane sa njihovim ponašanjem u prisustvu vršnjačkog nasilja.

Iako nije utvrđena direktna statistička povezanost, ovi rezultati ukazuju na potrebu za daljim istraživanjem uticaja medijskih sadržaja, posebno zbog visokog nivoa izloženosti nasilnim sadržajima i potencijalnog uticaja na ponašanje učenika. Roditeljski nadzor i edukacija o odgovornoj upotrebi medija mogli bi imati ključnu ulogu u smanjenju negativnih posljedica ove izloženosti.

Zaključci intervjuja sa nastavnicima i stručnim saradnicima

– Koji medij smatrate da najviše negativno utiče na djecu?

Pitanje 7	Frekvence	Procenti
Internet	6	50.0
Društvene mreže (Fejsbuk, Instagram i sl.)	4	33.3
TV	2	16.7

Ukupno	12	100.0
---------------	-----------	--------------

Primjenom hi kvadrat testa prilagođenosti na pitanje 7 imamo sljedeći rezultat:

Pitanje 7

	Opažajne frek.	Očekivane frek.	Reziduali
Internet	6	4.0	2.0
Društvene mreže (Fejsbuk, Instagram i sl.)	4	4.0	.0
TV	2	4.0	-2.0
Ukupno	12		

Test Statistics

Pitanje 7	
Chi-Square	2.000^a
Df	2
Asymp. Sig.	.368
Exact Sig.	.424
Point Probability	.156

Kako je $p = 0.424 > 0.05$, slijedi da test statistika nije značajna, tj. možemo reci da je mišljenje nastavnika koji medij najviše negativno utiče na djecu ravnomjerno raspoređeno, tj. da podjednak uticaj imaju svi navedeni mediji.

– Kakva su vaša zapažanja o negativnim uticajima društvenih mreža na ponašanje učenika?

	Frekvence	Procenti
Imaju veliki uticaj	12	100.0

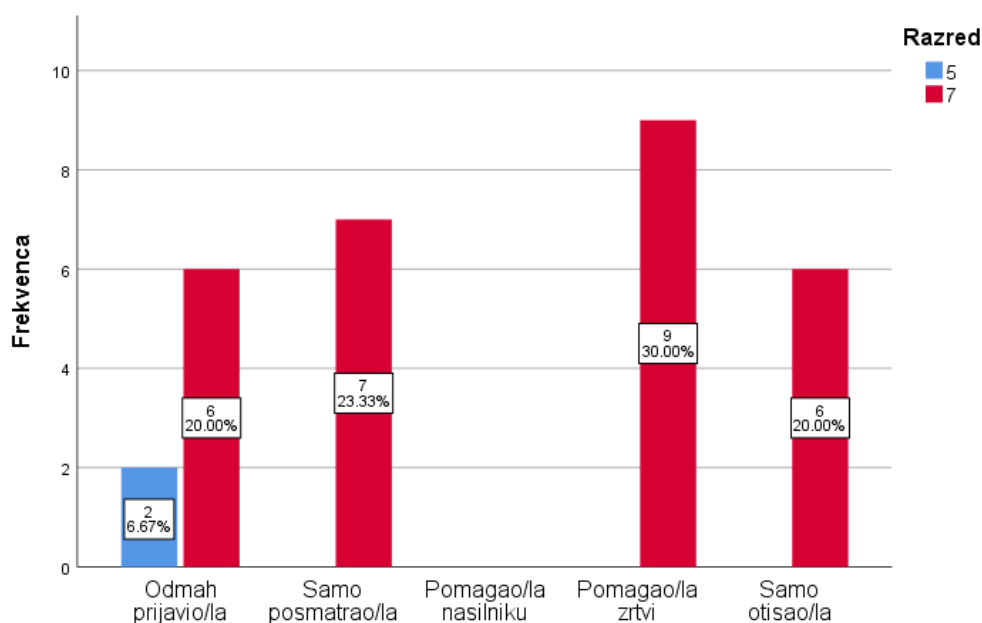
Svi nastavnici i stručni saradnici (100%) smatraju da društvene mreže imaju veliki uticaj na ponašanje učenika. Naglašavaju da učenici često razmjenjuju nepoželjne i

neprihvatljive sadržaje preko društvenih mreža i da se često poistovjećuju sa poznatim influencersima, što doprinosi razvoju negativnih obrazaca ponašanja.

Zaključak za H5

Ovi rezultati potvrđuju hipotezu da izloženost raznim medijskim sadržajima kao što su: Instagram, Fejsbuk, Tik-tok i video-igrice, mogu dovesti do razvoja negativnih oblika ponašanja.

Na grafiku 1 ispod su prikazani odgovori učenika kako su reagovali u prisustvu vršnjačkog nasilja u odnosu na to u kom su razredu.

20% učenika odmah je prijavilo nasilje, što ukazuje na svijest o važnosti reagovanja na nasilje.

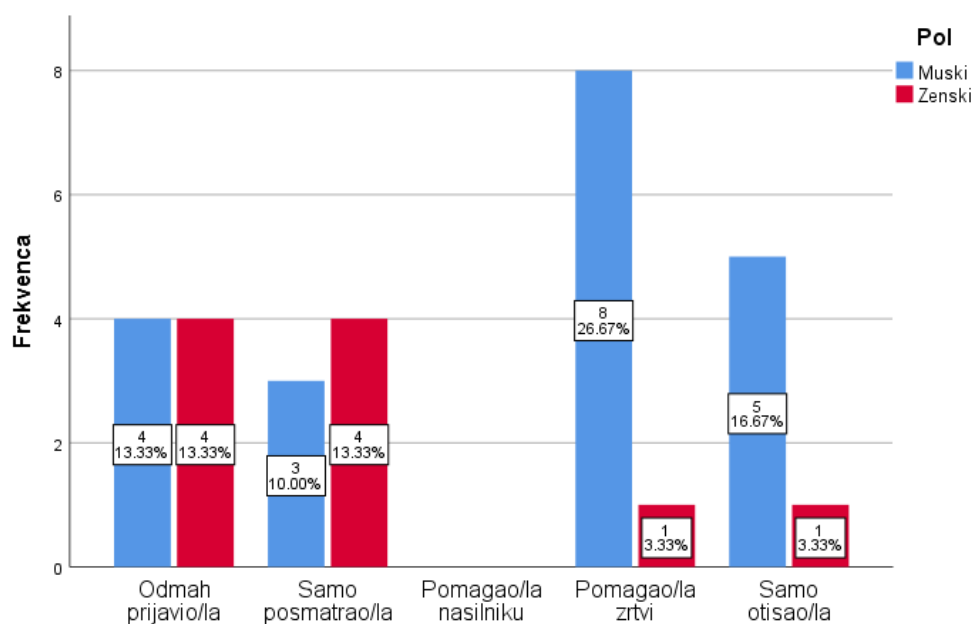
23.33% učenika samo je posmatralo situaciju, što sugerise da postoji određeni broj učenika koji su svjesni nasilja, ali se iz raznih razloga ne uključuju. Ovaj stav može proizaći iz osjećaja nemoći, straha od posljedica ili nesigurnosti kako pravilno postupiti.

30% učenika pomoglo je žrtvi, što predstavlja najveći procenat među učenicima. To ukazuje na stepen empatije i spremnost da se direktno uključe u rješavanje problema.

20.00% učenika je samo otišlo iz situacije, što može biti znak osjećaja nelagodnosti i straha, o tome kako postupiti u takvim okolnostima

Nijedan učenik nije pomogao nasilniku, što je pozitivan pokazatelj jer implicira da većina učenika nema simpatije prema nasilnom ponašanju.

Grafikon reakcije učenika na prisustvo vršnjačkog nasilja u zavisnosti od pola:
Ovaj grafikon prikazuje razliku između muških i ženskih učenika u reagovanju na nasilje.

1. Prijavljivanje nasilja: Procenat učenika koji su odmah prijavili nasilja je isti kod oba pola 13.33%. To ukazuje na sličnu sklonost ka prijavljivanju nasilja, bez obzira na pol

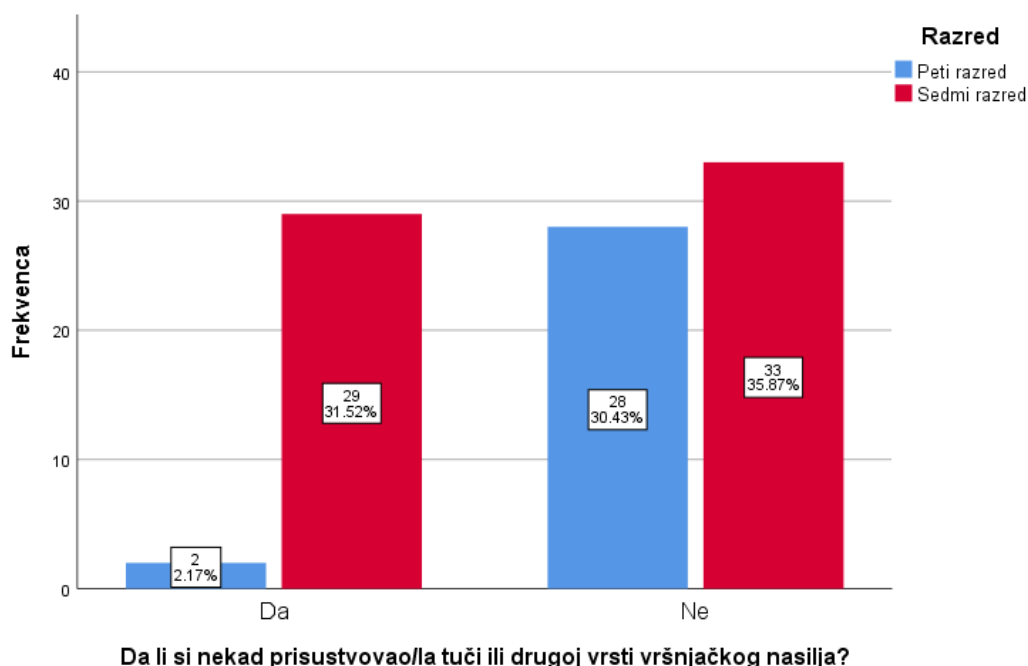
2. Pasivno posmatranje: Viši procenat djevojčica 13% u odnosu na dječake 10% bio je sklon samo posmatranju nasilja bez reakcije. Ovo može sugerisati da su djevojčice češće pasivni posmatrači, što može biti posljedica osjećaja bespomoćnosti ili straha od uplitanja

3. Pomoć žrtvi: Ovdje se primjećuje značajna razlika – 26.67% dječaka je pomoglo žrtvi, u poređenju sa samo 3.3% djevojčica. Ova razlika može biti rezultat različitih društvenih uloga koje se često pripisuju polovima, gdje se od dječaka očekuje da budu fizički zaštitnici, dok djevojčice mogu biti manje sklone direktnom uplitanju iz straha od posljedica

4. **Napuštanje situacije:** Odlazak sa mjesta nasilja bez pokušaja pomoći zabeležen je kod 16.67% dječaka i samo 1.33% djevojčica. Ovo može ukazivati da su dječaci češće skloni povlačenju iz situacija u kojima se osjećaju neprijatno, dok djevojčice rijetko pribjegavaju ovom rješenju

5. **Nijedan učenik nije pomogao nasilniku:** Odsustvo pomoći nasilniku kod oba pola pokazuje da ni dječaci ni djevojčice nijesu bili skloni pružanju podrške nasilniku, što je pozitivan indikator kad je riječ o opštem stavu prema nasilju.

Grafikon odgovora učenika na pitanje da li su prisustvovali nasilju u školi u odnosu na razred: Ovaj grafikon prikazuje koliko su učenici različitih razreda bili svjedoci tuče ili drugih oblika vršnjačkog nasilja.

Analiza prikazanih rezultata sugerise da vršnjačko nasilje postaje značajno učestalije kako učenici prelaze iz petog u sedmi razred.

U petom razredu 2.17% učenika izjavljuje da su prisustvovali tuči ili drugom obliku vršnjačkog nasilja. U sedmom razredu, taj procenat drastično raste na 31.52%. Ovo sugerise da su stariji učenici izloženi većem broju nasilnih incidenata. U petom razredu, 30.43% učenika izjavljuje da nijesu nikad prisustvovali nasilju. Iako se ovaj procenat naizgled čini visokim, ostatak učenika (blizu 70%) ili ne odgovora ili je možda neodlučan, što implicira da je pitanje osjetljivo. U sedmom razredu, 35.87% učenika ponovo izjavljuje da nijesu

prisustvovali nasilju, što pokazuje da su više od polovine (64%) učenika u ovom uzrastu ipak u nekom trenutku bilo prisutno kada je došlo do nasilja.

DISKUSIJA

Istraživanje je realizovano na uzorku od 91 učenika i po 12 nastavnika i stručnih saradnika. Pošli smo od pretpostavke da porodični faktori, i nekontrolisana izloženost medijskim sadržajima (filmovi, serije, crtani filmovi, video-igrice, razni sadržaji putem interneta) doprinose razvoju različitih obrazaca nasilničkog ponašanja prema vršnjacima. Ovu hipotezu smo postavili polazeći od prethodnih istraživanja, kao i na osnovu uvida u aktuelnu vaspitno –obrazovanu praksu. Pomoću ankete i intervjua došli smo do određenih podataka. Mišljenja smo da je za dobijanje podataka značajno bilo kombinovati kvalitativne i kvantitativne tehnike.

Rezultati istraživanja su pokazali sljedeće:

- Djelimično se potvrđuje da je među učenicima u osnovnim školama prisutno vršnjačko nasilje
- Potvrđuje se da roditeljski stil doprinosi razvoju nasilničkog ponašanja
- Potvrđuje se da nestabilni porodični odnosi (razvod roditelja, zaposlenost roditelja, djeca alkoholičara) izazivaju agresivne tendencije kod djece.
- Potvrđuje se redovno gledanje televizijskih programa koji sadrže nasilničko ponašanje izaziva agresivne tendencije kod djece.
- Potvrđuje se da izloženost raznim medijskim sadržajima kao što su: Instagram, Fejsbuk, Tik-tok i video-igrice mogu dovesti do razvoja negativnih oblika ponašanja

U skladu sa navedenim rezultatima, uglavnom su potvrđene sporedne, a time i glavna hipoteza kojom se pretpostavilo da porodični faktori i nekontrolisana izloženost medijskim sadržajima (filmovi, serije, crtani filmovi, video-igrice, razni sadržaji putem interneta) doprinose razvoju različitih obrazaca nasilničkog ponašanja prema vršnjacima.

Rezultati istraživanja upućuju na to da su porodični faktori, kao što su stil vaspitanja, nivo kontrole, emocionalna podrška i kvalitet komunikacije, ključni u oblikovanju ponašanja djece prema vršnjacima. Kad se tome pridoda nekontrolisana izloženost medijskim sadržajima, kao što su nasilni filmovi, serije, video-igrice i neprimjereni sadržaji sa interneta, rizik od razvoja nasilničkog ponašanja znatno se povećava.

ZAKLJUČAK

Kroz analizu ovog rada, jasno je da porodica i mediji imaju značajan uticaj na formiranje nasilnog ponašanja kod djece. Porodica, kao osnovna jedinica socijalizacije, igra ključnu ulogu u oblikovanju djetetovih stavova, vrijednosti i emocionalnih reakcija. Negativni porodični obrasci, poput nedostataka komunikacije, emocionalnog zanemarivanja ili čak izlaganja porodičnom nasilju, mogu stvoriti temelje za agresivna ponašanja. S druge strane, mediji, naročito digitalni sadržaji i društvene mreže, sve više preuzimaju ulogu sekundarnog socijalizatora, pri čemu izlaganje nasilnim sadržajima može doprinijeti normalizaciji nasilja među vršnjacima. Stoga, prevencija nasilja kod djece zahtjeva multisektorski pristup, koji uključuje porodicu, obrazovane institucije i medije. Potrebno je ojačati roditeljske kompetencije, povećati svijest o uticaju medijskih sadržaja i razvijati programe edukacije o emocionalnoj inteligenciji i nenasilnom rješavanju problema.

Očekuje se da ovo istraživanje doprinese boljem razumijevanju uticaja porodice i medija na nasilno ponašanje kod djece. Rezultati mogu pomoći u identifikaciji glavnih faktora koji povećavaju rizik od nasilnog ponašanja, ali i onih koji mogu zaštititi djecu od takvih uticaja. Takođe, nalazi mogu poslužiti kao osnova za razvijanje preporuka za roditelje i nastavnike, kako bi se smanjilo vršnjačko nasilje u školi.

Istraživanje je pokazalo da porodično okruženje i izloženost nasilnim medijskim sadržajima igraju važnu ulogu u oblikovanju nasilničkog ponašanja kod djece i adolescenata. Ovi rezultati ukazuju na potrebu za angažovanjem roditelja u vaspitanju djece i praćenju medijskih sadržaja koje koriste djeca.

Rezultate našeg istraživanja treba tumačiti u svjetlu njihovih ograničenja. Prvo ograničenje jeste taj što je uzorak istraživanja mali i obuhvatio je samo jednu crnogorsku opštinu. Idealno bi bilo da je istraživanje obuhvatilo sve crnogorske opštine, međutim, takvo istraživanje bilo bi obimno i zahtijevalo bi tim stručnjaka. Zatim, ograničenje je bilo i potencijalna (ne)iskrenost prilikom ispunjavanja anketnog upitnika i intervjua koje je najčešće zavisilo od njihovog trenutnog raspoloženja. Postojala je mogućnost da drugi faktori van kontrole istraživača, poput socijalnog okruženja ili uticaja vršnjaka su mogli uticati na rezultate istraživanja. Moguće je da su ispitanici davali subjektivne odgovore ili su interpretirali pitanja na različite načine, što je moglo uticati na validnost rezultata.

Preporuke za buduća istraživanja:

- Istražiti koliko vremena djeca provode konzumirajući medijske sadržaje sa nasiljem i kako to korelira sa njihovim ponašanjem prema vršnjacima.
- Proučiti kako društvene mreže i onlajn interakcije doprinose ili ublažavaju pojavu vršnjačkog nasilja.
- Analizirati ulogu roditeljskih faktora kao što su mentalno zdravlje, obrazovanje i osposobljenost za roditeljstvo na vršnjačko nasilje.
- Analizirati kako obrazovani sistem može podržati porodice u smanjenju vršnjačkog nasilja.

LITERATURA

1. Ajduković, M., Kreger-Orešković, K., Laklija, M. (2007). Teorija privreženosti i suvremeni socijalni rad. *Ljetopis socijalnog rada.*, 14 (1), str. 59–91. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/17648>;
2. Alajbeg, A., Kovačević, S., Barbir, J. (2022). Uloga kvalitete obiteljske interakcije na ponašanja djece u vršnjačkom nasilju. *Porodica i savremeno društvo –izazovi i perspektive*, Vol. 5 No. 1, str. 110–118. Dostupno na <https://doisrpska.nub.r s/index.p hp/drus tvenedev ijacije/article/view/8313/8067>;
3. Barjaktarović, M. (2022). Uticaj medija na ponašanje djece školskog uzrasta. *Društvene devijacije*, Vol. 7 No. 1, str. 718–726. Dostupno na <https://doisrpska.nub.rs/index.php/drustvenedevijacije/article/view/9272/8978>;
4. Batori, M., Ćurlin, M. i Babić, D. (2020). Nasilje putem interneta među adolescentima. *Zdrastveni glasnik*, 6 (1): str. 104–114. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/347140>;
5. Bilić, V. (2010). Povezanosti medijskog nasilja s agresivnim ponašanjem prema vršnjacima. *Odgojne znanosti*, Vol. 12, br. 2, str. 263–281. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/101911>;
6. Bilić, V. (2012). Značenje nekih aspekta morala i moralnog opravdavanja u razumijevanju nasilja prema vršnjacima u realnom i virtualnom svijetu. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, Vol. X No. 3, str. 459–477. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/137143>;
7. Bilić, V., Gjkuć, D. i Kirinić, G. (2010). Mogući učinci igranja računalnih igrica i video igara na djecu i adolescente. *Napredak*, 151(2), str. 195–213 . Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/123286>;
8. Dimitrijević, S. (2014). Porodica kao agens socijalizacije u tranzicionom društvu. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta XLIV* (1), str.237–247. Dostupno na <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0354-3293/2014/0354-32931401237D.pdf>
9. Dinić, B., Petrović, J ., Zotović-Kostić M., Milovanović, I . i Mihić, V. (2021). Rizična upotreba društvenih mreža kod adolescenata. Novi Sad: Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu
10. Ilić, M. (2010). *Porodična pedagogija*. Filozofski fakultet, Univerzitet u Banjoj Luci; Nastavnički fakultet Univerziteta „Dzermal Bijedić“.

11. Jevtić, A. i Savić, M. (2013). Povezanost igranja nasilnih video-igrica i vršnjačkog nasilja kod adolescenata u Srbiji. *Psihološka istraživanja*, Vol. XVI (2) str.191–208. Dostupno na <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf>;
12. Kimer, K. (2018). Uloga medija u obiteljskom odgoju. *Didaskalos*, Vol. 2 No. 2, str. 43–52. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/341390>;
13. Koledin, G., Malinić, J. i Popadić, B. Odnosi u porodici i vršnjačko nasilje. U: Vidanović, S. Milićević, N i Opsenica-Kostić, J. *Tematski zbornik: Razvoj i mentalno zdravlje*, str.1–10.
14. Korać, N ., Zečević, I ., Barjaktarević, J. (2009). Uticaj televizije na djecu i maloljetnike. *Regulatorna agencija za komunikacije*, str. 2–19. Dostupno na <https://docs.rak.ba/articles/962a5448-464a-4827-9337-a84f7220fbba.pdf>;
15. Kraljić-Babić, K i Vejmelka, L. (2015). Specifičnosti nasilja među djecom, prevencije i tretmana nasilnog ponašanja u predškolskoj dobi. *Socijalne teme: Časopis za pitanja socijalnog rada i srodnih znanosti*, Vol. 1. No. 2, str. 91–114. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/261334>;
16. Kušić, S. (2010). Online društvene mreže i društveno umrežavanje kod učenika osnovne škole: navike facebook generacije. *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, Vol. LVI No. 24, str. 103–125. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/94860>;
17. Mandarić, V. (2012). Novi mediji i rizično ponašanje djece i mladih. *Bogoslovska smotra*, Vol. 82 No. 1, str. 131–149. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/117752>;
18. Martić, M. V. (2012). Nasilje u školi. *Naučno-stručni časopis, Svarog br.4*, str. 117–131. Dostupno na <https://doisrpska.nub.rs/index.php/svarog/article/view/918/857>;
19. Mijanović, N. (2020). Cjeloživotno obrazovanje i učenje kao faktor vaspitnog osnaživanja porodice. Zbornik radova: *Porodica i savremeno društvo-izazovi i perspektive*, str. 80–92.
20. Milošević, D. i Maksimović, J. (2020). Teorijska analiza uticaja medija na vršnjačko nasilje. U: Šaranac–Stamenković, J., Skrobić, Lj., Ilić, M., Kaličanin, M. (ured). Tematski zbornik radova: *Novi pravci istraživanja u društvenim i humanističkim naukama*, str. 311–321.
21. Milošević, M. i Karapandžić, M. (2013). Vršnjačko nasilje u školama-antropološki pristup. U: Šikman, M., Vasić, G., Stanić, S., Popović, V., Pena, U., Vejnović, D.,(ured.). Tematski zbornik: *Međunarodna naučno stručna konferencija, vršnjačko nasilje (etiologija, fenomenologija, način prevazilaženja i komparativna iskustva)*, str. 29–40.

22. Mlinarević, V. (2022). Odgoj djeteta i komunikacija roditelja u suvremenim uvjetima. *Nova prisutnost* 20, 1, str. 133–145. Dostupno na hrcak.srce.hr/file/397320;
23. Mužić, J. (2014). Štetan uticaj virtuelnog svijeta na djecu. *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, Vol. 69. No. 3., str. 395–404. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/129187>;
24. Nedimović, T. i Biro, M. (2011). Faktori rizika za pojavu vršnjačkog nasilja u osnovnim školama. *Primjenjena psihologija* 3, str. 229–244. Dostupno na <https://www.researchgate.net/publication/>;
25. Opsenica, S. (2013). Kompatibilnost vaspitnih stilova očeva i majki. Vol. 8 No. 1: *Nova škola* broj 11, str. 107–117. Dostupno na doisrpska.nub.rs/index;
26. Perućica, R., Vuksanović, G., Kalajdžić, O i Zečević, I.(2017). Uloga roditelja i njihov odnos prema djetetu u period naučno-tehnoloških i društvenih promjena. *Nova škola* broj XII (1) str. 198–210. Dostupno na <https://doisrpska.nub.rs/index.php/N SK/article/view/5623/5445>;
27. Petani, R. i Tolić, M. (2008). Utjecaj medijskog nasilja na adolescente i obitelj. *Acta ladertina*, Vol. 5 No. 1, str. 15–26. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/280058>;
28. Prodanović, D. i Pijetlović, D. (2013). Vršnjačko nasilje, stanje i specifičnosti na području koje operativno pokriva CJB Doboj u periodu 2007–2012. U: Šikman, M., Vasić, G., Stanić, S., Popović, V., Pena, U., Vejnović, D.,(ured.). Tematski zbornik: *Međunarodna naučno stručna konferencija, vršnjačko nasilje (etiologija, fenomenologija, način prevazilaženja i komparativna iskustva)*, str. 223–232
29. Robotić, P. (2015). Zamke virtuelnog svijeta: zaštita djece i mladih na intrnetu i prevencija ovisnosti. *Časopis za primjenjene zdravstvene znanosti*, Vol.1 No.2, str. 81–96. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/240160>;
30. Salamadija, M. i Mirnić, R. (2013). Specifičnosti vršnjačkog nasilja u osnovnim školama. U: Šikman, M., Vasić, G., Stanić, S., Popović, V., Pena, U., Vejnović, D., (ured.). Tematski zbornik: *Međunarodna naučno stručna konferencija, vršnjačko nasilje (etiologija, fenomenologija, način prevazilaženja i komparativna iskustava)*, str. 279–291.
31. Slijepčević, D. (2022). Opšta teorijska razmatranja međugeneracijskih odnosa u savremenoj porodici. *Društvene devijacije*, Vol. 5 No. 1, str. 194–203. Dostupno na <https://doisrpska.nub.rs/index.php/drustvenedevijacije/article/view/8329/8075>;
32. Sokač, A. (2014). Čimbenici koji utječu na rizično ponašanje djece i mladih. *Educatio biologiae*, No 1., str. 117–124. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/219244>;

33. Stefanović-Stanojević, T. (2006). Partnerska afektivna vezanost i vaspitni stilovi. *Godišnjak za psihologiju* vol. 4, No 4–5., str. 71–90. Dostupno na <https://psihologijanis.rs/clanci/37.pdf>;
34. Sušac, N., Ajduković, M i Rimac, I. (2016). Učestalost vršnjačkog nasilja s obzirom na obilježja adolescenata i doživljeno nasilje u obitelji. *Psihologijske teme*, 25, (2), str. 197–221. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/238589>;
35. Terak, L. (2022). Značaj porodice kao faktora u savremenim teorijama delinkventnog ponašanja djece i mladih. *Revija za sociologiju*, Vol. 52 No. 1, str. 115–140. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/404657>;
36. Valić, J. Brajša-Žganec, A. (2018). Kvaliteta obiteljske interakcije i emocionalna kompetentnost kao odrednice agresivnog ponašanja djece školske dobi. *Napredak* 159 (1–2) str. 115–138. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/298547>;
37. Valković, J. (2008). Karakteristike i djelovanje nasilja u videoigrama. *Riječki teološki časopis*, Vol. 32 No. 2, str. 483–502. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/183947>;
38. Vejmelka, L. (2012). Neke determinante vršnjačkog nasilja u adolescenciji. *Ljetopis socijalnog rada.*, (2), str. 215–240. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/140692>;
39. Veliki, T i Kuterovac-Jagodić, G. (2014). Individualni i kontekstualni činitelji dječijega nasilničkog ponašanja prema vršnjacima. *Ljetopis socijalnog rada.*, 21(1), str. 33–64. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/189016>;
40. Veliki, T. (2012). Uloga nekih obiteljskih čimbenika u pojavi nasilja među djecom. *Psihologijske teme*, 21 (1), str. 29–60. Dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/121683>;
41. Veliki, T. i Kuterovac-Jagodić, G. (2015). Uloga strukturalnih i procesnih obiteljskih čimbenika u objašnjenju dječijeg nasilničkog ponašanja prema vršnjacima. *Ljetopis socijalno rada.*, 22 (2), str. 271–298. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/217077>;

Prilozi

Prilog br.1 – Anketni upitnik za učenike

Anketni upitnik

Poštovani/a učenici

Sprovodim istraživanje za potrebe izrade master rada na Filozofskom fakultetu, odsjeka za pedagogiju, na temu „Porodica i mediji kao faktori rizika za pojavu vršnjačkog nasilja u osnovnoj školi“.

Pred Vama se nalazi anketni upitnik čija pitanja su vezana za problematiku vršnjačkog nasilja, i u potpunosti je anoniman. Rezultati istraživanja će biti korišteni isključivo u svrhe izrade navedenog master rada i u druge svrhe se neće koristiti.

Zato Vas molim da prilikom odgovaranja na pitanja date iskrene odgovore kako bih dobila što preciznije rezultate.

Unaprijed hvala!

Naziv škole:

Razred:

Pol: M Ž

1. U kojoj mjeri je u Vašoj školi zastupljeno vršnjačko nasilje?

- a) Često
- b) Ponekad
- c) Nikad

2. Da li si ikada prisustvovao/la tuči ili drugoj vrsti vršnjačkog nasilja?

- a) Da
- b) Ne

Ako je na prethodno pitanje odgovor DA, kako si reagovao/la?

- a) Odmah prijavio/la
- b) Samo posmatrao/la

c) Pomagao/la nasilniku

d) Pomagao/la žrtvi

e) Samo otišao/la

3. Tvoji roditelji su? (u svakom redu označi sa znakom X kakvi su tvoji roditelji):

	DA	NE	PONEKAD
Strogi			
Kontrolišu te			
Zanemaruju te			
Nasilni su jedan prema drugom			
Kažnjavaju te fizički			

Zahtjevni			
Postavljaju jasne granice za tvoja ponašanja			
Popustljivi su			
Pružaju ti podršku			
Dozvoljavaju ti da samostalno donosiš odluke			
Pokazuju ljubav prema tebi			

4. Ako si bio/la žrtva vršnjačkog nasilja i rekao svojim roditeljima, kako su postupili?

- a) Samo su saslušali
- b) Nijesu mi vjerovali

- c) Preduzeli su odgovarajuće mjere sa razrednim u školi
- d) Ništa nijesu učinili

5. Da li smatrate da su roditelji koji su agresivni ili nasilni prema svojoj djeci skloniji da im djeca budu agresivna prema svojim vršnjacima u školi?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nijesam siguran/a

6. Koliko često vaši roditelji razgovaraju sa vama o tome kako se ponašati prema drugima i kako se nositi sa konfliktima?

- a) Skoro svakodnevno
- b) Nekoliko puta nedjeljno
- c) Rijetko
- d) Nikada

7. Da li se osjećate podržano i voljeno od strane članova vaše porodice?

- a) Da
- b) Ne
- c) Nijesam siguran/a

8. Kako biste opisali atmosferu u vašoj porodici ?

- a) Veoma pozitivna i podržavajuća
- b) Ponekad napeta, ali uglavnom harmonična
- c) Neutralna, ni pozitivna ni negativna
- d) Često napeta i konfliktna

9. Da li vaši roditelji razgovaraju s vama o emocijama i problemima koje imate u školi?

- a) Da, redovno
- b) Ponekad
- c) Rijetko
- d) Nikada

10. Da li tvoji roditelji kontrolišu šta gledaš na TV-u, internetu?

- a) Da

- b) Ne
- c) Ponekad

11. Da li gledate neke od sljedećih crtanih filmova?

- a) Betmen
- b) Transformers
- c) Power Rangers
- d) Ben Ten
- e) Ništa od ponuđenog

12. Koliko često gledate crtane filmove sa nasilnim sadržajem?

- a) Često
- b) Ponekad
- c) Nikad

13. Da li si imao/la idola iz filma, serije, crtanog filma i želio/la da budeš kao on/ona?

- a) Da
- b) Ne

14. Zbog čega koristiš Internet?

- a) Za obavljanje školskih zadataka
- b) Za komunikaciju s prijateljima putem društvenih medija
- c) Za gledanje video-sadržaja na platformama poput Jutjub-a
- d) Za igranje video-igrica
- e) Za slušanje muzike i gledanje filmova
- f) Za učenje novih vještina

15. Koju vrstu igrica najviše igraš?

- a) Akcijske
- b) Avanturističke
- c) Igrice u kojima se odvija pucnjava
- d) Igrice u kojima se odvija borba
- e) Sportske
- f) Edukativne

16. Da li ste imali negativno iskustvo zbog nasilja na internetu ?

- a) Da
- b) Ne

17. Gledanje snimaka koji prikazuje školske tuče na društvenim mrežama je ?

- a) Normalno
- b) Prihvatljivo
- c) Svi to rade
- d) Nasilje na Internetu
- e) Neprihvatljivo

18. Po tvom mišljenju, glavni uzrok vršnjačkog nasilja je ?

19. Koje vrste medija najčešće koristiš?

- a) TV
- b) Internet
- c) Video-igrice
- d) Ostalo (navesti)

Prilog br. 2 Intervju za nastavnike i stručne saradnike

1. Smatrate li da je nasilje prisutno u Vašoj školi i u kojoj mjeri? (primjer ako imate navedite)

2. Koje vrste nasilja su zastupljene u školi i gdje se ono najčešće dešava?

3. Postoje li programi rada s djecom koja ispoljavaju nasilne obrasce ponašanja?

4. Šta mislite da li djeca koja su izložena nasilju u porodici pokazuju agresivno ponašanje prema svojim vršnjacima?

5. Smatrate li da roditeljsko vaspitanje utiče na nasilničko ponašanje djeteta?

- 6. Kako procijenjujete uticaj crtanih filmova koji sadrže nasilničko ponašanje na agresivne tendencije kod djece?**
- 7. Koji medij smatrate da najviše negativno utiče na djecu?**
- 8. Kakva su vaša zapažanja o negativnim uticajima društvenih mreža na ponašanje učenika?**